

Algemene barometer draagvlak ontwikkelingssamenwerking

*Enquête en focusgroepsgesprekken over het draagvlak voor
ontwikkelingssamenwerking bij de Belgische bevolking: rapport*

Ignace Pollet

Onderzoekplatform PULSE

Juni 2012

Inhoud

Executive summary	1
Inleiding	4
Methodologie van de draagvlakmeting: een reconstructie	6
Het gerealiseerde gegevensbestand	9
Kennis van ontwikkelingssamenwerking	12
Empathie tegenover armoede in ontwikkelingslanden	14
Basishouding tegenover ontwikkelingssamenwerking	16
Redenen voor armoede en motieven voor ontwikkelingssamenwerking	21
Herkenbare groepen in de attitudes rond ontwikkelingssamenwerking	23
Welke ontwikkelingssamenwerking? En door wie?	27
Geefgedrag	30
Andere vormen van inzet	34
Conclusies	36
Bijlage 1 / Tabellenrapport	40
Bijlage 2 / Factor- en clusteranalyse	72
Bijlage 3 / Groepsgesprekken	83
Bibliografie	96

Executive summary

Opzet

In het kader van het onderzoeksplatform PULSE (2009-13, in opdracht van VLIR-UOS en DGD) heeft HIVA begin 2012 een representatieve enquête uitgevoerd bij 1 700 volwassen Belgen over hun kennis, houding, opinies en gedrag rond ontwikkelingssamenwerking. Deze enquête, afgenomen bij een webpanel, werd gevolgd door acht groepsgesprekken (vier in Vlaanderen en vier in Franstalig België) met telkens tien mensen.

Bevindingen

De voornaamste bevinding was dat de empathie ten overstaan van de armoede in het Zuiden weliswaar nog steeds aanzienlijk is, maar dat de populariteit van ontwikkelingssamenwerking sterk gedaald is.

Er is slechts een kleine minderheid die resoluut vindt dat het Zuiden nu maar zelf zijn problemen moet oplossen zonder steun uit het Noorden. In de groepsgesprekken werd de Noord-Zuid interdependentie onderkend, en kwam solidariteit als een morele plicht naar voor. Dat het Noorden nu nog schuld heeft aan de armoede in het Zuiden is evenwel een zienswijze die werd afgewezen.

Inzake de houding ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking zien we een daling in de perceptie van de relevantie, een sterke daling in de perceptie van de effectiviteit (slechts 8,6% vindt dat het geld 'goed besteed' wordt), en een toenemende groep die vindt dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking moet verminderen (ruim 44% nu, tegenover 28% in 2010 en hooguit 11% in eerdere enquêtes).

De redenen voor armoede legt men eerder in het Zuiden: corruptie, conflicten, overbevolking, ... Het vertrouwen in de actoren voor ontwikkelingssamenwerking gaat achteruit, wat de trend bevestigt die ook al in 2010 naar boven kwam. Internationale instellingen (UN) en ngo's hielden nog het beste stand). Inhoudelijk is men - zoals vroeger - nog steeds het meest gewonnen voor concrete programma's, eerder dan beleidsbeïnvloeding en bewustmaking.

Dit komt overeen met het beeld dat men heeft van ontwikkelingssamenwerking. Uit de groepsgesprekken bleek dat men vooral de grootscheepse noodhulpacties kent, en daarnaast kleinschalige projecten. Veel mensen kennen wel iemand die hetzij professioneel, hetzij vrijwillig of als student met ontwikkelingssamenwerking in de brede zin te maken heeft. Anderzijds hebben mensen geen weet van het bestaan van een bilateraal agentschap (BTC) of van de meer structurele samenwerking en institutionele ondersteuning die momenteel de courante praktijk van veel ngo's is.

33% was in 2012 donateur, wat de dalende trend in het donateurschap sinds 2007 verder zet (toen nog quasi 60%, in 2010 40%, ...). Tegelijk zien we dat zij die geven, nu meer geven dan vroeger. Onder de donateurs vinden we ook het meeste mensen die fair trade kopen of die zich op een andere manier inzetten voor het Zuiden. Ongeveer 6,4% van de Belgen zet zich op een of andere manier actief in voor ontwikkelingssamenwerking of ontwikkelingsorganisaties (bijwonen van debatten en lezingen, petities tekenen, vrijwillig meehelpen bij organisaties, ...).

Hoger geschoolden, jongeren en praktiserend gelovigen zijn de groepen die het meest geloven in de noodzaak en de effecten van ontwikkelingssamenwerking, wat zich ook weerspiegelt in het geefgedrag. Vlamingen scoren over het algemeen hoger op vlak van empathie, houding pro ontwikkelingssamenwerking en geefgedrag. Franstaligen geven blijk van meer kennis van ontwikkelingssamenwerking en zijn ook meer geneigd de armoede in het Zuiden in verband te stellen met de rijkdom van het Noorden.

Verklaringen

Voor de ontegensprekelijke daling in het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking zien we zowel interne als externe redenen. Met extern bedoelen we: redenen die buiten het systeem van ontwikkelingssamenwerking liggen. Interne redenen zijn redenen die te wijten zijn aan het bestel van ontwikkelingssamenwerking zelf (kwaliteit, effectiviteit, transparantie, aantrekkingskracht).

Een evidente reden voor deze daling lijkt de economische crisis die globaal vanaf 2008 heeft toegeslagen. Hoewel de gevolgen van de crisis voor de levensstandaard in een land als België vrij beperkt gebleven zijn, heeft de aaneenschakeling van onheilsberichten een belangrijk psychologisch effect (kredietwaardigheid België, failliet banken Fortis en Dexia, Eurocrisis, etc.). Het is een bekend verschijnsel dat in tijden van crisis men zich meer terugplooit op de eigen cirkels en er minder bekommernis is om het leed verderaf. In de groepsgesprekken kwam zowel het reële effect (verminderde koopkracht) als het psychologische effect van de crisis naar boven (bezorgdheid om de toekomst, mede door afkalving van onze leidende economische positie).

Een andere externe reden voor afname van het draagvlak ligt ook bij de ontkerking. Praktiserend gelovigen blijven in realiteit vaakst de meest overtuigde aanhangers van de solidariteitsgedachte en de meest genereuze gevers. Het voortdurend kleiner worden van deze groep heeft dan ook vrij directe repercussies op het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking.

Niet alleen de Noord-Zuid solidariteit maar ook het concept, of zo men wil, het instrument ontwikkelingssamenwerking zelf wordt in vraag gesteld. Dit is wellicht te wijten aan een samengaan van verschillende, mekaar versterkende facto-

ren: de perceptie dat echte resultaten van vele decennia uitblijven, de gebrekkige transparantie van het ontwikkelingsbestel en van sommige individuele actoren, het feit dat de media snel het gebeurlijke negatieve in beeld brengen (bv. de zwakke afstemming van de hulp aan Haïti) maar geen oog hebben voor de (weliswaar onspectaculaire maar daarom niet minder reële) positieve resultaten, een gevoel dat ontwikkelingsinspanningen toch niet in dank afgenomen worden (migratiestroom, antiwesters optreden van islamitische groeperingen, de plotse populariteit van China in Afrika, etc.). In de groeps gesprekken kwam men uitgebreid terug op de rol van de media, de gebrekkige transparantie van de organisaties, het uitblijven van resultaten en de corruptie van regimes in het Zuiden.

De instituties van ontwikkelingssamenwerking (overheidsagencies, ngo's, kerken, etc.) delen in een algemeen groeiend wantrouwen in de instituties op zich. Dit heeft te maken met het feit dat de instellingen, vaak daterend uit tijden toen de samenleving minder complex was, minder en minder de indruk geven de veelheid aan maatschappelijke problemen de baas te kunnen.

Aanbevelingen

Op grond van deze bevindingen en overwegingen wordt aanbevolen meer te investeren in transparante, gebruiksvriendelijke communicatie, een betere visibiliteit en een actief gebruik maken van de media om ook de positieve resultaten van ontwikkelingssamenwerking bij de burger te brengen.

Daarnaast wordt geappelleerd aan de vooruitziendheid bij de beleidsmakers om het nieuwe dat zich aandient (landen, actoren, mechanismen van Noord-Zuid solidariteit en communicatie) een kans te geven en niet blindelings vast te houden aan een bestaande architectuur van organisaties en procedures.

Een derde aanbeveling is om op geregelde tijdstippen het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking of mondiaal burgerschap na te gaan en te onderkennen, maar er zich niet blindelings door te laten meeslepen. Houdingen en opinies rond dit thema zijn bij het merendeel van het publiek niet op kennis gestoeld maar eerder volatiel: ze doen geen recht aan de complexiteit van de problematiek.

Inleiding

Dit document bevat het verslag en de resultaten van de draagvlakenquête die in januari 2012 bij 1 715 volwassen Belgen is afgenomen. Deze enquête vormt een onderdeel van het door vierjarig onderzoekplatform PULSE (2009-2012), dat draagvlakmeting en draagvlakversterking voor ontwikkelingssamenwerking tot onderzoeksvoorwerp heeft. De opdrachtgever van dit onderzoekplatform is Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR). Het Directoraat-Generaal voor Ontwikkelingssamenwerking (DGD) heeft dit onderzoekplatform mee onderschreven en fungeert in deze de facto als co-opdrachthouder.

Eén van de componenten van dit onderzoekplatform bestaat uit het construeren en toepassen van een 'barometer' voor het draagvlak onder de bevolking voor ontwikkelingssamenwerking. In de praktijk neemt deze barometer de vorm aan van een klassieke survey: een enquête met een gestandaardiseerde vragenlijst en een representatieve steekproef.

De bedoeling van deze onderzoekscomponent bestaat er niet alleen in deze survey uit te voeren en dus kenbaar te maken hoe het momenteel gesteld is met het draagvlak ontwikkelingssamenwerking in België, maar ook om een reflectieproces op te zetten rond de methodologische keuzes bij een survey als deze. We hebben derhalve verslag gedaan over de methodologische opbouw, de keuzes die zich daarbij aandienen en de motiveringen die de genomen keuzes schragen. Aanvullend ten aanzien van deze survey hebben een aantal focusgroepen plaatsgevonden, met de bedoeling bepaalde bevindingen te verdiepen en te verklaren.

Dit rapport bestaat uit een syntheseverslag en een drie bijlagen. Het **syntheseverslag** geeft een bevattelijk overzicht van de methodologie en de meest prominente inhoudelijke bevindingen uit zowel de enquête als de focusgroeps gesprekken.

De **eerste bijlage** bevat, op basis van de voorliggende vragenlijst de univariate en bivariate **frequentietabellen**. De **tweede bijlage** doet verslag van de factor- en clusteranalyse, met behulp waarvan een aantal **kenmerkende groepen** werden onderscheiden op basis van hun houding ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking en solidariteit in het algemeen. De **derde bijlage** bevat een verslag van **de bevindingen uit de focusgroeps gesprekken**.

In dit syntheseverslag bespreken we eerst het opzet en verloop van de enquête. Vervolgens komen de resultaten voor de verschillende aspecten van draagvlak aan bod: de kennis van en mate van geïnformeerdeheid over ontwikkelingssamenwerking, de basisopstelling of empathie tegenover armoede in ontwikkelingslanden, de houding tegenover ontwikkelingssamenwerking, een overzicht van kenmerkende groepen op basis van hun opstelling tegenover Noord-Zuid issues en solidariteit in het algemeen, de meningen over het 'wie en

hoe' van ontwikkelingssamenwerking, het geefgedrag en ten slotte de andere vormen van inzet. In een concluderend hoofdstuk geven we een korte bespreking van deze resultaten.

Methodologie van de draagvlakmeting: een reconstructie

In 2003 definieerde Patrick Develtere het **maatschappelijk draagvlak** voor ontwikkelingssamenwerking als de al dan niet door kennis gedragen houding en actie ten aanzien van de doelen van ontwikkelingssamenwerking (Develtere, 2003). Men kan erover discussiëren of ontwikkelingssamenwerking niet moet verruimd worden tot Noord-Zuidproblematiek of armoedebestrijding, en daarnaast of het enkel specifiek over de doelen van ontwikkelingssamenwerking moet gaan dan wel over de relevantie en de praktijk van ontwikkelingssamenwerking. In Nederland is ten gevolge van een politiek-maatschappelijke discussie het gangbare concept momenteel **mondiaal burgerschap**. Daarmee wil men meer de nadruk leggen op de samenhang en de wederzijdse afhankelijkheid tussen gedrag en levensstijl in het Noorden en het Zuiden. Mondiaal burgerschap wordt daarbij gedefinieerd als 'het gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken' (Carabain et al., 2012, p. 28).

Of men nu de nadruk legt op het draagvlakaspect dan wel op het burgerschapaspect, van het ogenblik dat men het wil meten komt men onveranderlijk terecht bij de gekende triade **kennis-houding-gedrag**. De vragen die zich dan vooral stellen, luiden: kennis van wat? Houding ten overstaan waarvan? Welk type gedrag? Ook de manier waarop kennis, houding en gedrag mekaar beïnvloeden is nog volop het voorwerp van discussie en onderzoek.¹ Bovendien liggen ook over de manier waarop men een en ander kan meten de opties nog open.

Als het gaat over maatschappelijk draagvlak, kijken we naar de bevolking 'in de breedte', eerder dan 'in de diepte'. We willen eerder iets kunnen zeggen over een zeer grote en diverse groep, namelijk de bevolking, dan dat we veel willen kunnen zeggen over een kleine specifieke doelgroep. Deze betrachting vraagt dan ook om een methodologie die als een breedhoeklenz dit brede maatschappelijke veld recht aandoet. De **survey-methodologie**, compleet met een gestandaardiseerde vragenlijst en een representatieve steekproef is in dit geval het meest voor de hand liggend. Toch is in 2010 gebleken dat een survey best kan aangevuld worden door een meer kwalitatief luik, waarbij bepaalde resultaten beter geduid en meer begrijpbaar worden gemaakt (Pollet, 2010). Om die reden hebben na afloop van de survey ook een aantal **focusgroepsgesprekken** plaatsgevonden.

¹ Zie Kinsbergen en Schulpen (2009, p. 6): naast de cognitieve logica (kennis beïnvloedt de houding wat op zijn beurt het gedrag beïnvloedt) zijn er bijvoorbeeld ook de dissonantieloga (gedrag beïnvloedt de houding en daardoor ook de kennis) en de emotionele logica (sympathie of emotionele beelden leiden tot gedragsverandering, los van het kennisaspect). In de praktijk blijkt de cognitieve logica vaak op grenzen te stuiten (informatiecampagnes die stevast hetzelfde, reeds overtuigde publiek bereiken). De dissonantieloga houdt voor organisaties in dat men mensen ertoe moet brengen iets te doen (uit sociale motieven of imitatiegedrag), waardoor men vanzelf zijn mening gaat invullen of bijstellen.

Bij een survey dienen zich een aantal beslissingen genomen te worden die bepalend kunnen zijn voor de bruikbaarheid van de bekomen data: de grootte van de steekproef, de bevragingmodus (wijze van bevraging: face-to-face, telefonisch, webpanel of schriftelijk), de populatie waaruit de steekproef geselecteerd wordt en de stratificatie die bij deze steekproefselectie wordt gehanteerd.

Omdat deze survey in wezen een vervolgenquête is ten opzichte van de survey van 2010, leek het evident om dezelfde keuzes te maken als toen: een steekproef van 1 500 Belgen die mits een betrouwbaarheidsinterval van $\pm 2,5\%$ een afspiegeling moet vormen van de Belgische bevolking tussen 18 en 75 jaar (d.w.z. Belgische nationaliteit hebbend én woonachtig op het Belgische grondgebied). Waarop wel werd gevarieerd is de bevragingmodus. Waar in 2010 nog een modusmix van zowel telefonische enquêtes en webpanelbevraging werd gehanteerd, werd nu resoluut gekozen voor een **webpanelbevraging**. In het rapport van de barometer 2010 is uitgebreid ingegaan op de voor- en nadelen van de diverse bevragingsmodi. Bij de survey van 2010 (Pollet, 2010) werden bovendien de resultaten van het webgedeelte vergeleken met de resultaten van het telefonisch gedeelte. Daaruit bleek dat in sommige gevallen weliswaar significante verschillen werden aangetroffen (grosso modo verschillen van meer dan 5%) maar dat de tendens toch telkens gelijkaardig was. In geen enkele vraag, of het nu kennis, attitude, opinie of gedrag betrof, vertoonden de webgeënquêteerden een antwoordpatroon dat radicaal verschilde van de telefonisch geënquêteerden.

Omdat het ontegenzeggelijk de voordelen biedt van lage kostprijs en korte doorlooptijd, en omdat de nadelen ervan kennelijk beheersbaar zijn, werd voor de bevraging van 2012 geopteerd voor een webpanel als bevragingmodus. Toch mag ons dit niet blind maken voor de kritiek van methodologen op deze zogenaamde zelfregistratiepanels (Billiet, Molenbergs & Vansteelandt, 2012). Volgens deze auteurs wordt de foutenmarge van de kans om als burger in zo'n panel te vallen niet alleen onderschat: men kan deze kans zelfs niet bepalen. Bovendien berust de uitval (non-respons) bij op webpanels gebaseerde bevragingen niet op toeval maar op een systematische vertekening die met de aard van het bestudeerde onderwerp samenhangt.

De **vragenlijst** werd niet integraal overgenomen uit het onderzoek in 2010, maar werd aangepast op grond van de volgende overwegingen:

- omwille van de longitudinale vergelijkbaarheid dienen cruciale vragen behouden te blijven. Daarnaast kunnen obsoleet gebleken vragen verwijderd worden en nieuwe vragen uitgetest;
- omwille van de internationale vergelijkbaarheid werden draftversies van de vragenlijst voorgelegd aan experts die met hetzelfde thema bezig zijn in Nederland (CIDIN) en de UK (IDS);

- vanuit IDS (Spencer Henson et al.) kwam de suggestie naar voor om bijvoorbeeld individuele waardeopvattingen als verklarende variabele te hanteren. Op basis hiervan werden de waardebevraging zoals door Schwartz gesuggereerd en in vele domeinen toegepast, weerhouden (Schwartz 2007, De Pelsmacker, 2005). Daarnaast werd ook gesuggereerd te peilen naar de afweging tussen steun geven voor de armen in het Zuiden versus steun geven voor de armen in eigen land;
- vanuit CIDIN (Schulpen L. & Habraken R.) werd gesuggereerd de kennisvragen niet langer als feitenkennisvragen te serveren maar eerder als vertrouwdeheidsvragen;
- uit de European Social Survey-bevraging werden enkele houdingsvragen overgenomen die peilen naar sociaaleconomisch conservatisme (werkwilligheid van werklozen, inkomensverschillen) en sociaalcultureel conservatisme (doodstraf, immigratie);
- de gedragsvragen en bijhorende antwoordcategorieën (die in 2010 geen betrouwbare antwoorden hadden opgeleverd) werden geherformuleerd.

Dit alles bracht ons bij de vragenlijst, zoals we ze voor 2012 gebruikt hebben, en die in bijlage 2 kan worden nagelezen.

Het gerealiseerde gegevensbestand

De enquêtering van een steekproef uit het iVOX-webpanel vond plaats in de loop van februari 2012.

Aan de operator iVOX werden gewenste steekproefgrootheden aangereikt op basis van de populatieverdeling naar regio, leeftijd, geslacht en scholingsniveau. De bedoeling was dat 1 500 volwassen Belgen uit het iVOX-panel de enquête zouden invullen. Omdat in het aanvankelijk opgeleverde bestand bepaalde groepen sterk ondervertegenwoordigd waren (met name: arbeiders en Brusselse Franstaligen) werd door iVOX bijkomend geënquêteerd. In totaal kwamen we zodoende tot een gerealiseerd bestand van **1 719 geldige observaties**. Deze werden herworpen op grond van gekende populatieparameters (Arbeidskrachtentelling, FOD Economie).

In dit kader dienen we toch enkele kanttekeningen te maken bij het gebruik van webpanels als survey-methode.

Het probleem om aan de representativiteitsvereiste te voldoen, wat de vorm aanneemt van een geheel van 72 op te vullen categorieën (zijnde vier leeftijdsgroepen x drie regio's x drie scholingsniveaus x twee geslachten) maakt dat veel meer mensen moeten aangesproken worden. Alles tezamen zijn 15 151 e-mails verstuurd, waarvan een gedeelte niet ontvangen werden (e-mail adres in onbruik), een gedeelte niet gelezen en een gedeelte wel gelezen maar niet geparticipeerd. Zo komen we tot een responsratio van 11,3%. Aangezien er bij webbevraging geen na-enquête plaatsvindt, heeft men derhalve geen zicht op de redenen voor uitval of niet-deelname. Bovendien is de beschikbaarheid van potentiële respondenten in een webpanel gebaseerd op zelfselectie. Dit alles maakt dat we vooralsnog vraagtekens dienen te plaatsen bij de representativiteit van een via webpanel gevoerde enquête.

Een andere kritische parameter bij survey-onderzoek is de betrouwbaarheid van de antwoorden. Webpanels bieden het voordeel dat bij het beantwoorden van de vragen geen enquêteur aanwezig is, niet telefonisch en niet fysiek. Dit maakt dat de antwoorden bij webenquêtes minder onderhevig zijn aan de sociale wenselijkheid. Anderzijds bestaat het risico dat de vragen niet te weinig serieus worden beantwoord, en dat respondenten vooral gemotiveerd zijn door de voorgestelde incentives. De gemiddelde invulduur van onze enquête stemt overeen met wat voorzien was, namelijk vijftien minuten. Bijna 20% van de respondenten klaarde de klus evenwel in minder dan tien minuten.

Hoewel webenquêtes stilaan de meest gebruikte survey-modus worden, dient toch de nodige waakzaamheid in acht genomen te worden.

In de onderstaande tabel geven we een overzicht van het gerealiseerde bestand, met een vergelijking tussen de steekproef- en populatiepercentages na herweging van het bestand. Conform de gangbare normen waren de gebruikte wegingsfacto-

ren nooit kleiner dan 0,3 en nooit groter dan 3. Verder in dit rapport refereren we steeds naar het gewogen bestand, waarbij 100% voor de totale groep gelijk staat aan 1 715 respondenten.

Tabel 1 Kengetallen van de barometer draagvlak ontwikkelingssamenwerking

Doelpubliek	Volwassen Belgen (18-75 jaar) <i>Gevraagd aan iVOX (webpanel): 1 500</i>	N	%	Populatie
Aantal afgenomen enquêtes	Totaal	1 719		7 780 704
Herweging bestand	Totaal	1 715	100,0	
Regio	Brussel		9,8	9,9
	Vlaanderen		58,1	58,1
	Wallonië		32,1	32,0
Taal	Nederlands		61,8	
	Frans		38,2	
Geslacht	Man		49,8	49,8
	Vrouw		50,2	50,2
Leeftijd	18-24 jaar		11,8	11,8
	25-44 jaar		38,6	38,5
	45-64 jaar		37,1	37,1
	65-75 jaar		12,5	12,6
Scholing	Laaggeschoold (geen/basisond./LSO)		34,4	34,5
	Middengeschoold (HSO)		37,8	37,6
	Hooggeschoold (HO/Universiteit)		27,8	27,9

Behalve de hierboven weergegeven **identificatiekenmerken**, zijn in de bevraging ook de beroepscategorie, het inkomensniveau, de grootte van het huishouden en het geloof opgenomen.

Inzake beroep situeert 9,1% zich als arbeider, 19,7% als bediende, 11,5% als ambtenaar, 3,5% in het onderwijs en 3,8% als kaderlid. Zelfstandigen, vrije beroepen en ondernemers zijn samen goed voor 4,5%. 36,5% is officieel niet-werkend (d.w.z. uitkeringsgerechtigd, op pensioen of huisman/huisvrouw) terwijl 9,3% student is.

Ter vergelijking: in het respondentenbestand van de enquête die we in 2010 lieten uitvoeren lag het aantal arbeiders hoger (13,3%), en het aantal niet-werkenden lager (35,2%), alsook het aantal studerenden (7,1%).

De verdeling naar inkomen toont een groep van 13,3% die netto minder dan 1 000 euro in de maand verdient en een kleine groep (3,8%) met een netto-inkomen van meer dan 3 000 euro. 60,6% zit daar tussenin, terwijl 8,3% geen in-

komen heeft en ten laste van iemand anders leeft. Een aanzienlijke groep (13,9%) wou zijn inkomenscategorie niet kenbaar maken.

16,9% van de respondenten leeft alleen, 39% in een huishouden bestaande uit twee personen en 34,4% in een huishouden van drie of vier personen. 9,8% leeft in een huishouden van vijf personen of meer.

60,7% van de respondenten bestempelen zichzelf als gelovig, waarvan 8,1% praktiserend en 52,6% als niet-praktiserend. De overige 39,3% noemen zichzelf ongelovig.

Ter vergelijking: het webgedeelte van de enquête van 2010 telde meer mensen met een laag inkomen (20% beneden de 1 000 euro/maand) en meer gelovig-praktiserenden (11,1%).

We willen hier ook melding maken van de 'human values' die we hebben bevraagd, met de bedoeling deze te gebruiken als typering of karakterisering van de positie die mensen innemen ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking. Het gaat om tien uitspraken die elk op zich een bepaalde waarde vertegenwoordigen uit de cultuuroverstijgende waarde-inventaris van Schwartz. De scores op deze waarden zijn in wezen minder belangrijk dan de verdeling van de respondenten over de gebruikte schaal (gaande van 'lijkt sterk op mij' tot 'lijkt helemaal niet op mij'). Onder de waarden waarnaar gepolst wordt zien we vijf samenlevingsgerichte waarden: gelijkwaardigheid, veiligheid, conformisme, liefdadigheid en traditie. Daarnaast zijn er ook zelfgerichte waarden: stimulatie, hedonisme, autonomie, macht en succes. Autonomie bleek de waarde waar het meest respondenten zich mee vereenzelvigen, gevolgd door gelijkwaardigheid en liefdadigheid. Succes (of 'achievement') en macht blijken het minst respondenten aan te spreken.

Kennis van ontwikkelingssamenwerking

De mate waarin men op de hoogte is over feitelijkheden en strekkingen in de Noord-Zuidproblematiek en ontwikkelingssamenwerking vormt een belangrijke component van het maatschappelijk draagvlak. Op de hoogte zijn kan men interpreteren als kennis, wat dan weer een subjectief aspect heeft (denkt men op de hoogte te zijn?) als een objectief aspect (weet men er iets van af?). Maar men kan het ook interpreteren als vertrouwdheid. Wij hebben de verschillende aspecten bevraagd, alsook de manier waarop men zich desgevallend informeert.

Subjectieve kennis komt overeen met de mate waarin men van zichzelf inschat op de hoogte te zijn.

Over de situatie van de derde wereldlanden vinden 29,5% van de respondenten van zichzelf dat ze goed of zeer goed op de hoogte zijn. In 2010 was dit bij de webbevraagden nog 46,6%. Ook in vroegere bevestigingen lag het procent goed of heel goed op de hoogte tussen de 40 en de 50% (cf. Pollet & Develtere, 2003; Pollet & Develtere, 2004; Pollet & Huybrechts, 2007). We kunnen dus spreken van een significante daling in de subjectieve kennis over ontwikkelingssamenwerking.

Wat we gemakshalve **objectieve kennis** over ontwikkelingssamenwerking noemen, komt overeen met het al dan niet kunnen geven van correcte antwoorden op testvragen. In deze enquête hebben we slechts één van de vroeger gehanteerde testvragen overgehouden, omdat ze onzes inziens ondubbelzinnig en actualiteitsoverschrijdend is: 'waarvoor staat de afkorting ngo?' Welnu, 49,4% van de respondenten gaf het correcte antwoord: niet-gouvernementele organisatie. Deze score ligt in de buurt van de score die we in 2010 bij de webrespondenten noteerden (49,4%) en hoger dan de in 2010 telefonisch geënuêteerden (29,2%). Dit kan erop duiden dat een aantal webrespondenten het even snel hebben opgezocht - ondanks het uitdrukkelijk verzoek dit niet te doen - ofwel op een niet-corrigeerbare selectiviteit in de samenstelling van een webpanel. De zien ook dat de afkorting ngo beter gekend is bij Franstaligen, en bij, zoals te verwachten was, jongeren en hoger geschoolden.

Ook naar de **vertrouwdheid** met een aantal begrippen hebben we rechtsreeks gevraagd. Uit de antwoorden kunnen we afleiden dat:

- veel mensen 'sterk of enigszins vertrouwd' zijn met fair trade (71,1%);
- een aanzienlijk aantal met begrippen als microkrediet (34,2%) en Wereldbank (38,1%);
- een kleiner aantal met millenniumdoelstellingen (23,0%) en bilaterale samenwerking (21,9%);
- een nog kleiner aantal met Tobintaks (17,7%) en opkomende donorlanden (15,5%);

-
- en slechts weinig mensen met de 0,7% doelstelling (12,8%) en gebonden hulp (8,2%).

Onder de **bronnen van informatie** over ontwikkelingssamenwerking staat de tv met voorsprong op aan de leiding: 63,8% vermeldt tv-nieuwsuitzendingen als bron en 63,9% vermeldt tv-documentaires als bron. Slechts 8,5% daarentegen geven tv-amusementsprogramma's als bron op. Voor 48,3% is de krant een bron. Internet thuis wordt door 37,2% als een bron opgegeven, internet op het werk door slechts 5,3%. Ook brochures van ontwikkelingsorganisaties (24,9%) en tijdschriften (24,6%) zijn nog steeds voor veel mensen een bron van informatie over ontwikkelingssamenwerking. Voorts verwijst 18,2% naar de school, 16,9% naar kennissen werkzaam in de ontwikkelingshulp en 13,4% naar kennissen in het algemeen. Wat bronnen betreft, lijken de grote trends dus vrij stabiel vergeleken met de resultaten in 2010. Het lijkt niet zo te zijn dat internet als medium de andere media aan het verdringen is. Dit bevestigt dat internet nog altijd meer een communicatiemiddel dan een informatiemiddel is.

Uit de **groepsgesprekken** kwam naar voor dat een gedeelte van de bevolking wel een zekere voeling heeft met ontwikkelingssamenwerking, maar nauwelijks kennis van de mechanismes en het institutioneel bestel van ontwikkelingssamenwerking. Veel mensen denken dat België geldenveloppes uitdeelt aan een aantal arme landen zonder projecten of technische interventies.

Het beeld dat men van ontwikkelingssamenwerking heeft is veelal afgeleid uit hetzij concrete maar fragmentaire ervaringen (zelf meegemaakt of gehoord van een kennis), hetzij uit wat men in de media oppikt.

Empathie tegenover armoede in ontwikkelingslanden

Vooraleer we aan ontwikkelingssamenwerking zelf toekomen, polsen we de respondenten over hoe ze tegenover de armoede in het Zuiden (of de derde wereld) staan.

Een belangrijke indicatie hiervoor is de **rechtstreekse vraagstelling** hoe men staat tegenover het feit dat veel mensen onvoldoende voedsel ter beschikking hebben en onvoldoende toegang tot onderwijs en gezondheidszorg.

55,6% geeft te kennen **zich dat wel degelijk aan te trekken** onder wie sommigen heel erg. Dit is een behoorlijk aantal, maar toch beduidend minder dan in het webgedeelte van de enquête van 2010, toen 70% te kennen gaf zich dit aan te trekken. Net als toen ligt deze vorm van empathie hoger bij gelovigen, hooggeschoolden en vrouwen. Ze ligt ook hoger bij Vlamingen dan bij Brusselaars, en beduidend hoger dan bij Walen.

Voorts werden een aantal uitspraken voorgelegd met de vraag of men er (helemaal of eerder) mee akkoord of niet-akkoord is. De uitspraken die betrekking hebben over Noord-Zuidverhoudingen zonder meteen naar ontwikkelingssamenwerking te refereren zijn de volgende:

Tabel 2 Uitspraken i.v.m. de houding tegenover Noord-Zuidverhoudingen

	Akkoord	Tussenin	Niet akkoord	Totaal
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	62,6	25,7	8,1	100,0
De derde wereldlanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	16,1	29,9	51,6	100,0
De rijkdom in het noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de derde wereldlanden	27,8	34,3	31,8	100,0

Hoewel het gevoel van solidariteit met het Zuiden nog steeds in meerderheid aanwezig is, kunnen we niet om de vaststelling heen dat deze solidariteit gedaald is vergeleken met de cijfers in 2010. Voor de concrete cijfers verwijzen we naar bijlage 2.

Als we nog verder in de tijd teruggaan, zien we dat er wel degelijk een trend is die een afnemende empathie indiceert, en vooral een afname van het gevoel dat het Noorden schuld heeft aan de armoede in het Zuiden. Anderzijds lijkt de stelling dat het Zuiden nu maar zelf zijn boontjes moet doppen geen terrein te winnen. In de tabel hieronder geven we enkel de cijfers voor Vlaanderen (gezien de telefonische enquêtes in 2003 en 2007 enkel op Vlaanderen sloegen). We moeten er reke-

ning mee houden dat enquêtes per telefoon meer sociaal wenselijke antwoorden oplevert, wat maakt dat in werkelijkheid de trend minder dramatisch is dan men uit deze tabel zou kunnen afleiden.

Tabel 3 Uitspraken i.v.m. de houding tegenover Noord-Zuidverhoudingen: historiek van de respons in Vlaanderen

% dat helemaal of eerder akkoord is met de volgende uitspraak	2003 (Vla.)*	2007 (Vla.)*	2010 (Vla.)*	2012 (Vla.)*
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	86,8	90,7	69,0	61,7
De derde wereldlanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	15,2	14,0	10,6	14,2
De rijkdom in het noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de derde wereldlanden	57,1	56,7	29,6	23,7

* Vlaanderen: enquête enkel in Vlaanderen afgenomen.

De eerste twee van deze uitspraken staan allicht het dichtst bij onze notie van 'empathie'. Als we deze vergelijken voor diverse categorieën van respondenten, merken we dat de empathie het hoogst ligt bij vrouwen, jongeren, hoger geschoolden en mensen die zich als 'gelovig' bestempelen. Dit zijn categorieën die niet tot elkaar te herleiden zijn. De empathie ligt ook hoger in Vlaanderen dan in het Franstalig landsgedeelte.

De derde uitspraak appelleert ook aan een bepaald inzicht van interdependentie. Daar zien we weinig verschillen tussen de categorieën, behalve dan dat Franstaligen hier hoger scoren dan Vlamingen.

In de **groepsgesprekken** vond de stelling dat de ontwikkelingslanden zelf hun problemen moeten oplossen zonder steun uit het Noorden, geen bijval. Wel is het zo dat het basisgevoel van solidariteit zich niet voor iedereen vertaalde in ontwikkelingssamenwerking. Sommigen geloven meer in investeringen door grote bedrijven, anderen zien ontwikkelingssamenwerking als een doekje voor het bloeden. Bij diegenen die in principe wel achter ontwikkelingssamenwerking staan, worden een aantal condities geformuleerd waarbij zelfredzaamheid, 'hen leren vissen' en duidelijkheid van zowel de besteding als de impact vooraan staan.

Basishouding tegenover ontwikkelingssamenwerking

Of mensen welwillend staan tegenover ontwikkelingssamenwerking, is nog iets anders dan hun houding en stellingnamen inzake de Noord-Zuidverhoudingen. Ontwikkelingssamenwerking is een instrument om aan Noord-Zuidsolidariteit gestalte te geven, maar daar hangen ook beleidskeuzes aan vast, en instituties, en percepties over de effectiviteit.

Met de basishouding tegenover ontwikkelingssamenwerking bedoelen we de attitude en het geheel aan motivaties die bij mensen leven over ontwikkelings-samenwerking, zonder in te gaan op het hoe, het waar en het door wie.

De basishouding omvat de aspecten:

- is ontwikkelingssamenwerking nodig? (relevantie)
- wordt ontwikkelingssamenwerking goed aangepakt? (effectiviteit, kwaliteit)
- wordt er voldoende ingezet op ontwikkelingssamenwerking? (kwantiteit)

De **relevantie** kwam in deze vragenlijst aan bod onder vorm van drie statements, die elk op zich een dimensie van de relevantie vertegenwoordigen: de afweging armoede hier versus armoede ginds; de zelfredzaamheid en de afweging lot versus interventie. Onderstaande tabel toont de formulering en de reacties van de respondenten.²

De reacties van de respondenten verdeelden zich als volgt.

Tabel 4 Uitspraken i.v.m. de relevantie van ontwikkelingssamenwerking, in %

	Akkoord	Tussenin	Niet akkoord	Totaal
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	39,6	30,3	30,1	100,0
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	21,0	40,3	37,7	100,0
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	22,6	31,3	46,2	100,0

Wat in de eerste plaats blijkt, is dat er voor elke uitspraak een aanzienlijke groep voor- en tegenstanders is. Deze groepen zijn niet dezelfde voor de verschillende uitspraken, wat toont - zoals de factoranalyse later in dit rapport ook zal onderlijnen - dat de uitspraken toch aan verschillende mindsets appelleren:

- dat er *geen geld naar ontwikkelingshulp moet gaan zolang in België mensen in armoede leven*, scoort beduidend hoger (d.w.z. de groep die eerder of helemaal

² Voor de begrijpbaarheid van de vragen door het brede publiek werden daar waar mogelijk consequent de termen 'ontwikkelingshulp' (i.p.v. ontwikkelingssamenwerking) en 'derde wereld' (i.p.v. het Zuiden) gehanteerd.

- akkoord hiermee is) bij Walen (45,2%) dan bij Vlamingen (37,2%), ook bij 65-plussers (47,9%) en bij laaggeschoolden (49,7%). Het scoort het laagst bij gelovigen (21,7%);
- dat *ontwikkelingshulp eerder een rem dan een ondersteuning is*, wordt eveneens meest bijgetreden door 65-plussers (31,5%) en het minst door gelovigen (17,6%). In het algemeen is er in deze enquête een grotere groep die deze stelling onderschrijft (21,0%) dan in de webenquête van 2010 (15,8%);
 - dat *het armoedeprobleem niet op te lossen valt*, scoort beduidend hoger bij Vlamingen (27,7%) dan Franstaligen (15,1%), maar verdeelt zich verder op gelijke mate over alle categorieën, behalve bij gelovigen waar het laag is (15,5%).

In Nederland werden in de Barometer Internationale Samenwerking 2011 (Hento, 2011) zeer vergelijkbare vragen gesteld. Daar was 37% akkoord met de stelling dat 'zolang in Nederland mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingssamenwerking gaan.' 32% was hier niet mee akkoord. Met de uitspraak 'Het armoedeprobleem valt niet op te lossen' is in Nederland 28% akkoord en 31% niet akkoord. Toch vindt een meerderheid van de Nederlandse bevolking (64%) het belangrijk om mensen in arme landen te helpen zich te ontwikkelen.

De mening over de **effectiviteit** van ontwikkelingssamenwerking hebben we gemeten aan de hand van een rechtstreekse vraag: hoe worden volgens u de middelen voor ontwikkelingshulp besteed?

Tabel 5 Mening over de besteding van het geld dat we uitgeven aan ontwikkelingshulp

	Percentage
Goed of zeer goed	8,6
Deels goed, deels slecht	52,4
Slecht of zeer slecht	39,0
Totaal	100,0

In 2010 vonden nog 16,7% van de webgeënquêteerden dat het geld voor ontwikkelingshulp goed of zeer goed besteed was. 28,1% vonden het toen slecht of zeer slecht besteed. We merken dus een significante daling in de gepercipieerde effectiviteit van de hulp.

De perceptie ligt verschillend bij verschillende groepen. Bij jongeren onder de 25 jaar vinden 11% de hulp goed besteed, bij 65-plussers slechts 5,5%. Quasi de helft van de laaggeschoolden vindt ontwikkelingshulp slecht besteed, tegen slechts 28,8% van de hooggeschoolden. De 'gunstigste' balans qua perceptie van effectiviteit zien we bij de gelovigen, waar 17,0% de hulp goed besteed vindt, en slechts 21,7% de hulp slecht besteed.

Als derde item in de basishouding hebben we de **meer of minder** vraag. Moet het budget voor ontwikkelingshulp vermeerderen, gelijk blijven, of verminderen?

Tabel 6 Mening over de hoogte van de besteding aan ontwikkelingshulp

	Percentage
Vermeerderen	10,0
Gelijk blijven	31,7
Verminderen	44,5
(Weet niet)	13,8
Totaal	100,0

Laaggeschoolden (6,1% en Walen (6,1%) tonen zich het minst gewonnen voor vermeerdering van het budget. Praktiserend gelovigen (25,8%) en hooggeschoolden (30,5%) tonen zich het minst gewonnen voor vermindering van het budget.

Wat bij deze issue evenwel het meest tot de verbeelding spreekt is de evolutie in de tijd. Omdat deze vraag reeds vanaf 2003 in de enquêtes opgenomen was, aanvankelijk weliswaar alleen voor Vlaanderen, kunnen we vergelijken over de jaren heen.

Tabel 7 Mening over de hoogte van de besteding aan ontwikkelingshulp: historiek, in %

	2004 Vla.*	2007 Vla.*	2010 Vla. - tel.	2010 Bel. - tel. & web	2010 Bel. - web	2012 Bel. - web
Vermeerderen	51,6	49,6	23,9	19,5	16,8	10,0
Gelijk blijven	31,5	36,2	64,4	45,9	38,5	31,7
Verminderen	5,8	7,2	11,1	23,2	28,3	44,5
Ik weet het niet	11,1	7,0	0,6	11,4	16,4	13,8
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* 11.11.11 enquête, Vlaanderen (telefonisch).

Ter verduidelijking: de eerste drie kolommen zijn volledig vergelijkbaar qua territorium en bevragsingsmodus (Vlaanderen, telefonisch). Dit is ook het geval met de laatste twee (België, webpanel). De vierde kolom laat toe de connectie te maken tussen deze twee blokjes. Deze leert ons dat een gedeelte van de achteruitgang van de provereerders groep te wijten is aan het toevoegen van het Franstalig landsgedeelte (waar budgetverhoging van ontwikkelingssamenwerking minder populair is) en aan de shift in bevragsingsmodus van telefonie naar web (waardoor de sociale wenselijkheid minder speelt). Toch kunnen deze factoren de vastge-

stelde daling van 'vermeerderen' en stijging van 'verminderen' slechts voor een klein gedeelte verklaren.

Deze budgetvraag werd verder in de enquête nog eens hernomen, toen ontwikkelingssamenwerking tussen veertien andere beleidsdomeinen stond met telkens de vraag: stel dat onze (federale) regering nog verder in haar uitgaven moet snoeien, moet ze dan voor dit domein het budget verhogen, gelijk houden of verlagen? Ook hier bevindt ontwikkelingssamenwerking zich in het groepje dat aan de staart bengelt, samen met cultuur, openbare omroep, werkloosheidsuitkeringen en defensie. Aan het andere eind van het spectrum (dus waar het budget eerder verhoogd moet worden) zien we onderwijs, justitie, gezondheidszorg, veiligheid en pensioenen.

Uit de Nederlandse barometer (Hento, 2011, p. 26) blijkt dat anno 2011 10% van de Nederlanders vinden dat het budget voor ontwikkelingshulp moet vergroot worden, tegen 42% die vinden dat het moet verminderd worden. Deze cijfers zijn zeer vergelijkbaar met onze bevindingen.

In de **groepsgesprekken** werden deze vragen hernomen en voorgelegd aan de deelnemers. Daarnaast werden ook bovenstaande evoluties van de cijfers voorgelegd. In het algemeen kwamen volgende verklaringen naar voor:

- de crisis, waardoor veel mensen de reflex hebben minder te willen uitgeven (met inbegrip van geld voor ontwikkelingssamenwerking of andere goede doelen);
- een toenemende bezorgdheid omtrent de toekomst van België en Europa in de geglobaliseerde wereld, in combinatie met de migratiegolf en de toenemende invloed van landen als China en India;
- een hardnekkige achterdocht omtrent het ter bestemming komen van de gedoneerde middelen, en de impact die deze hebben. De achterdocht betreft met name zowel de ontwikkelingsorganisaties als hun partners en de politieke regimes in het Zuiden. Dit wantrouwen wordt gevoed vanuit enkele ophefmakende casi die door de media wereldkundig werden gemaakt (n.a.v. de Tsunami, Haïti, Somalië);
- de veel te geringe transparantie omtrent de besteding van de middelen voor ontwikkelingssamenwerking. Men ervaart deze informatie als niet toegankelijk voor de gewone leek.

Besluitend voor dit hoofdstuk kunnen we stellen dat zowel de gepercipieerde relevantie als de gepercipieerde effectiviteit en de wens om het ontwikkelingsbudget te verhogen aan het dalen is. Het gaat om een systematische tendens, die reeds vorig decennium ingezet is en ook in bv. Nederland wordt vastgesteld. Ontwikkelingssamenwerking is niet meer zo populair. Hoger geschoolden en praktiserend gelovigen blijven meer achter ontwikkelingssamenwerking staan dan andere groepen. Ook jongeren staan positiever tegenover ontwikkelingssamenwerking dan ouderen. Fatalisme, het idee dat aan armoede toch niets te doen is, leeft slechts bij een minderheid, maar eerder in Vlaanderen dan in het Franstalig lands-

gedeelte. De Walen van hun kant tonen zich in vergelijking met andere Belgen het meest gewonnen voor de verlaging van het ontwikkelingsbudget en het minst voor de verhoging van het budget. Een aantal verklaringspistes komen in het slothoofdstuk van dit rapport aan bod.

Redenen voor armoede en motieven voor ontwikkelingssamenwerking

Er werd de respondenten gevraagd om in een lijst aan te duiden wat voor hen de belangrijkste redenen zijn voor armoede in ontwikkelingslanden. Men kon er meerdere aanduiden. Dit gaf de volgende tabel.

Tabel 8 Redenen voor armoede in ontwikkelingslanden

	Percentage
Corruptie en slecht bestuur	85,0
Oorlog en conflicten	80,5
Tekort aan scholing en kennis	55,6
Overbevolking	53,4
Natuurrampen	49,9
Uitbuiting door de rijke landen	37,1
Onefficiënte ontwikkelingshulp	22,6
Buitenlandse schulden	20,9
Klimaatverandering	9,6
Handelsbarrières	9,5

Dit toont dat de bevolking de verantwoordelijkheid voor armoede in de eerste plaats bij het Zuiden zelf legt (eerste vier redenen). De vijfde in het rijtje, natuurrampen, is strikt genomen niemand zijn verantwoordelijkheid. Pas dan komen de vijf redenen die ook een stuk verantwoordelijkheid bij het Noorden leggen.

Om de **motieven** voor ontwikkelingssamenwerking te meten, hebben we acht uitspraken op een rijtje gezet met daarbij telkens de vraag: in welke mate is dit voor u een reden om aan ontwikkelingshulp te doen? We bekijken eerst de antwoorden hierop.

Tabel 9 Motieven voor ontwikkelingssamenwerking, in %

	Belang- rijke reden	Voor- stuk een reden	Niet echt een reden	Hele- maal geen reden	Weet niet	Totaal
a. Door meer ontwikkelingshulp vermindert de kans op oorlog en aanslagen	10,5	31,1	24,3	24,3	9,8	100,0
b. Door meer welvaart in de derde wereld zullen onze producten ginds meer worden verkocht	7,4	38,6	30,1	14,3	9,6	100,0
c. Uit solidariteit moeten we de mensen die in de derde wereld in armoede leven helpen	20,0	43,5	19,6	11,5	5,3	100,0
d. Als gevolg van meer welvaart in de derde wereld zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	32,1	40,1	14,6	6,7	6,5	100,0
e. We zijn door ons koloniaal verleden mee de oorzaak van de armoede in de derde wereld	10,1	31,3	26,6	23,8	8,2	100,0
f. Alle rijkdom van de wereld moet herverdeeld worden tussen het noorden en het zuiden	13,1	30,3	27,1	20,6	8,9	100,0
g. We zijn door onze CO ₂ -uitstoot mee verantwoordelijk voor veel problemen in derde wereldlanden	7,2	27,0	29,6	26,3	9,9	100,0
h. Ik heb zelf vrienden of familie in de derde wereld die ik wil steunen	5,4	15,4	17,7	43,2	18,3	100,0

Als we deze cijfers vergelijken met de cijfers van 2010, toen deze vraag eveneens werd gesteld in exact dezelfde bewoording, zien we dat alle motieven erop achteruitgaan, behalve het 'koloniaal verleden' motief en het herverdelingsmotief.

Herverdeling tussen Noord en Zuid is meer een motief voor Brusselaars en Walen dan voor Vlamingen. Brusselaars zien ook meer dan andere Belgen in de CO₂-uitstoot een motief. Solidariteit is het meest een motief voor hooggeschoolden en praktiserend gelovigen. Verminderde emigratie is vooral voor ouderen en grootverdieners een motief. Het zelf vrienden of familie in de derde wereld hebben, wordt door 35% van de praktiserend gelovigen als motief opgegeven.

In de **groepsgesprekken** kwamen vooral het solidariteitsmotief en het tegengaan van migratiegolven naar voor. Inzake redenen voor armoede werd vooral gedacht aan een tekort aan kennis en competentie, als aan slecht en corrupt bestuur in de betreffende landen.

Herkenbare groepen in de attitudes rond ontwikkelingssamenwerking

Met het statistisch procedé van factor- en clusteranalyse kunnen we op basis van gelijkaardige antwoordpatronen (of factoren) tot herkenbare groepen (of 'types', clusters) respondenten komen. Vervolgens kan nagegaan worden welke de morfologische kenmerken zijn van elk van die clusters.

Door factoranalyse hebben we de correlerende houdingsvragen in deze vragenlijst opgenomen en gebundeld tot vier dimensies, die als gevolg van een andere in-stek niet helemaal dezelfde zijn als in 2010.

1. Humanitair motief: mensen die in armoede leven, dienen geholpen te worden. Op grond van solidariteit gelooft men dat ontwikkelingssamenwerking de problemen in het Zuiden kan oplossen. Dit gaat samen met een tolerante levenshouding (m.b.t. immigratie, criminaliteit). Opgenomen vragen (NB: voor sommige vragen dient de antwoordrichting omgedraaid te worden):
 - zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan;
 - doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen;
 - de ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden;
 - ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken;
 - het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren;
 - in ontwikkelingslanden zijn veel mensen die over onvoldoende voedsel beschikken etc. (...): ik hou me daar niet mee bezig;
 - uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen;
 - hoe wordt volgens u het geld dat we uitgeven aan ontwikkelingshulp besteed? Goed;
 - sommige mensen vinden dat ons land meer geld aan ontwikkelingshulp moet besteden. Anderen ... minder. Moet ons budget voor ontwikkelingshulp ...? Vermeerderen.

2. Schuld motief: de noodzaak voor ontwikkelingssamenwerking wordt gekoppeld aan het feit dat het Noorden schuldig is aan de armoede in het Zuiden (uitbuiting, koloniaal verleden, CO₂-uitstoot, ongelijke verdeling, ...). Opgenomen vragen:
 - de rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden;

- we zijn door ons koloniaal verleden mee de oorzaak van de armoede in de ontwikkelingslanden;
 - we zijn door onze CO₂-uitstoot mee verantwoordelijk voor veel problemen in ontwikkelingslanden;
 - alle rijkdom van de wereld moet herverdeeld worden tussen het noorden en het zuiden;
 - de kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot.
3. Utilitarisme: ontwikkelingssamenwerking is verdedigbaar in de mate dat ze effecten resorteert die ook voor het Noorden nuttig zijn (minder emigratie, voordelen voor onze bedrijven, grotere afzetmarkt, ...). Opgenomen vragen:
- door meer welvaart in de ontwikkelingslanden zullen onze producten ginds meer worden verkocht;
 - als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België;
 - onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven.
4. Fatalisme: er is geen motief dat pro ontwikkelingssamenwerking pleit. Er zullen altijd rijken en armen zijn. Werklozen zijn werkloos omdat ze niet willen werken. Interventies (bv. in de richting van meer inkomensgelijkheid) hebben geen zin. Opgenomen vragen:
- de overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen;
 - de meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden;
 - het armoedeprobleem valt niet op te lossen.

Deze vier factoren werden omgezet in nieuw geconstrueerde variabelen die we de '**dimensies**' kunnen noemen van de basishoudingen en -motieven van de respondenten (de bevolking dus) met betrekking tot ontwikkelingssamenwerking. Op de dimensies werd vervolgens clusteranalyse toegepast. De gelijkaardige combinatiepatronen van de antwoorden van de respondenten worden samengebracht in groepen of clusters. Het aantal clusters wordt bepaald door de mate waarin zij op voldoende statistisch significante wijze van elkaar verschillen en ook door de interpreterbaarheid van de aldus bekomen groepen. Zodoende kwamen we tot **zeven clusters of types**:

Tabel 10 Zeven clusters op basis van houding tegenover ontwikkelingssamenwerking

Cluster	Dimensies	Gemiddelde (schaal 1-10)
Believers 17,5%	OS humanitair motief	72,5
	OS schuldmotief	75,3
	OS utilitarisme	64,2
	<i>Fatalisme</i>	24,8
Welwillenden 20,0%	OS humanitair motief	63,5
	OS schuldmotief	51,2
	OS utilitarisme	42,0
	<i>Fatalisme</i>	41,6
Behoudsgezinden 9,0%	OS humanitair motief	36,5
	OS schuldmotief	71,6
	OS utilitarisme	70,8
	<i>Fatalisme</i>	51,9
Utilitaristen 29,5%	OS humanitair motief	47,7
	OS schuldmotief	45,6
	OS utilitarisme	72,7
	<i>Fatalisme</i>	38,1
Non-believers 7,7%	<i>OS humanitair motief</i>	26,9
	<i>OS schuldmotief</i>	28,8
	OS utilitarisme	46,3
	<i>Fatalisme</i>	31,3
Elitaristen 10,5%	<i>OS humanitair motief</i>	30,1
	<i>OS schuldmotief</i>	25,8
	OS utilitarisme	70,7
	Fatalisme	63,4
Nihilisten 5,8%	<i>OS humanitair motief</i>	27,0
	<i>OS schuldmotief</i>	32,6
	<i>OS utilitarisme</i>	33,1
	Fatalisme	64,6
Alle respondenten samen 100,0%	OS humanitair motief	48,6
	OS schuldmotief	50,2
	OS utilitarisme	60,3
	<i>Fatalisme</i>	41,3

De dimensiescores *in italic* zitten significant onder het algemeen gemiddelde, de scores in **bold** significant boven het algemeen gemiddelde. Alle behalve de 'welwillenden' hebben een vrij duidelijk profiel, dat op één of meerdere dimensies afwijkt van het gemiddelde.

In bijlage 2 worden de clusters uitvoerig besproken. De clusteranalyse typeert meer expliciet diegenen die niet pro ontwikkelingssamenwerking zijn, dan diegenen die dat wel zijn.

We kunnen de verschillende clusters typeren naar identificatiekenmerken (schoolingsniveau, beroep, leeftijd), maar ook door de waarden die zij al dan niet hoog

aanslaan, en ook - voor de Vlaamse respondenten³ - naar de media (tv-kanalen en kranten) waarop zij zich richten.

In kort bestek kunnen we stellen dat de *believers* de pro-ontwikkelingssamenwerking groep vormt. Solidariteit, mededogen, gelijkwaardigheid zijn belangrijke waarden. Het zijn vaak hooggeschoolden, mensen die in de zorg of het onderwijs werken, De Standaard of De Morgen lezers, Canvas-kijkers. Onder hen vinden we ook de meeste donateurs. De *welwillenden* zijn een minder scherp omschreven groep, die welwillend staat tegenover solidariteit en ontwikkelingssamenwerking, maar niet uit schuld-, gelijkheids- of utilitaire motieven. We zien deze groep sterker vertegenwoordigd in Vlaanderen, met veel jongeren en studenten. De *behoudsgezinden* zijn op zich niet pro ontwikkelingssamenwerking, maar vinden wel dat het een schuld aflost en voordelen oplevert. Men vindt deze groep vaak onder niet-intellectuele beroepen (arbeiders, middenstanders), laaggeschoolden, ouderen en VTM-kijkers. De *utilitaristen* is niet pro of contra ontwikkelingssamenwerking maar ziet er wel de voordelen van in 'voor ons'. Het is een groep die sterk vertegenwoordigd is onder de zaakvoerders, de vrije beroepen, de ambtenaren, de zelfstandigen en de alleenstaande ouders. De *non-believers* zien geen heil in ontwikkelingssamenwerking om welke reden dan ook, maar staan niet fatalistisch in het leven. Men vindt hen meer onder laaggeschoolden, Walen, koppels zonder kinderen en - indien in Vlaanderen - Het Laatste Nieuws-lezers. Onder deze groep treffen we het minst donateurs aan. De *elitaristen* zien nog wel wat voordelen (voor ons) in ontwikkelingssamenwerking, maar zijn er toch niet voor gewonnen. We treffen deze groep meer in Vlaanderen aan. Onder hen relatief veel kaderleden en koppels met kinderen, en VTM-kijkers. Hun maatschappelijke visie is fatalistisch, en zelf houden ze er een levensstijl op na die zich vooral op henzelf richt (achievement, hedonisme, ...). De groep die we de *nihilisten* genoemd hebben, zien geen enkele reden waarom er ontwikkelingssamenwerking zou moeten zijn. Ze staan fatalistisch en zonder veel waardeovertuigingen in het leven. Als ze kranten lezen is dat Het Laatste Nieuws of Het Nieuwsblad. Men treft hen meer dan gemiddeld aan bij alleenstaanden zonder kinderen.

3 Vanuit vroegere bevragingen bevat het Nederlandstalige panelbestand van iVOX over gegevens inzake mediagebruik.

Welke ontwikkelingssamenwerking? En door wie?

Na de basishouding rond ontwikkelingssamenwerking komen de opinies aan bod. We hebben het dan vooral over de opinies over wie en wat: aan wie komt het toe om aan ontwikkelingssamenwerking te doen? En welke vorm moet die aannemen?

We hebben de respondenten gevraagd hoe geschikt ze een aantal **actoren** vonden. Hieronder de antwoorden, die we meteen vergelijken met de bevindingen in vorige enquêtes (2010 en 2007).

Tabel 11 Opinie over geschiktheid van de actoren van ontwikkelingssamenwerking, in %

% die de instantie (zeer of eerder) geschikt vindt	In 2012	In 2010 (web)	In 2007 (enkel Vla. telefonisch)*
De Verenigde Naties	73,4	79,9	83,9
De Europese Commissie	60,8	70,9	
De Belgische overheid	46,9	57,6	79,3
De niet-gouvernementele organisaties (ngo's)	63,9	67,3	89,6
De gewestelijke (Vla./Wa./Bru.) overheid	23,9	38,0	
Bedrijven	37,2	44,8	64,1
Vakbonden	12,3	15,8	30,4
Steden en gemeenten	14,3	22,5	47,9
Kerk, missionarissen en missiezusters	53,8	62,8	75,9
Sportverenigingen	12,1	15,7	
Scholen	24,3	29,4	
Individuele burgers	22,6	34,4	79,8

* In 2007 liep de enquête enkel in Vlaanderen; het was een telefonische bevraging; niet alle instanties werden toen voorgelegd.

In bovenstaande tabel zien we vooreerst dat de 'klassieke' actoren nog steeds bovenaan de geschiktheidslijst staan: internationale instellingen, de ngo's, de federale overheid, en ook de missies.

Maar zowat alle actoren gaan er stevig op achteruit, wat de perceptie van hun geschiktheid betreft. Alleen de internationale instellingen en de ngo's halen nog een 'aanvaardbare score'. Ook in de Nederlandse barometer (Hento, 2011, p. 62) blijkt dat de 'professionele organisaties' en internationale organisaties binnen de sfeer van het dalende perceptie inzake geschiktheid nog het beste overeind blijven.

Dit moeten we zien tegen de achtergrond van een consistente daling van het vertrouwen in de instellingen in het algemeen, en dit sinds eind jaren '90. Steeds meer

mensen geloven niet langer dat onze instellingen (gerecht, onderwijs, politie, staatsapparaat, bedrijven, bankwezen, etc.) in staat zijn de problemen op te lossen die zich momenteel aandienen. De recentste Edelman Trust Barometer bevestigt deze trend. Interessant is dat de Edelman-metingen, die zich over een geheel van landen in alle werelddelen strekken, tonen dat de ngo's de meest vertrouwde instelling blijven, hoewel de tendens ook daar dalende is.

Vervolgens vroegen we de respondenten naar hun appreciatie van de **vormen** of werkwijzen van ontwikkelingssamenwerking vonden. Hieruit kwam volgend resultaat.

Tabel 12 Appreciatie van de verschillende werkwijzen van ontwikkelingssamenwerking (% die vindt dat het veel of toch wel iets bijdraagt om een land te ontwikkelen en/of de armoede te bestrijden)

	%
Structurele armoedebestrijding , het verbeteren van toegang tot gezondheidszorg, onderwijs, water en voedsel	72,7
Maatschappijopbouw , het versterken van lokale organisaties en overheidsinstellingen in ontwikkelingslanden	58,7
Noodhulp , het helpen van slachtoffers van rampen als droogte, overstroming en aardbevingen	51,0
Uitzenden van deskundigen , het inzetten van de expertise van internationale deskundigen bij organisaties of besturen in ontwikkelingslanden	52,2
Beleidsbeïnvloeding , problemen in ontwikkelingslanden bij politici onder de aandacht brengen	39,1
Bewustmakingsactiviteiten , het motiveren van Belgen om bijdragen te leveren voor ontwikkelingshulp	19,0
Microkrediet , het toekennen van kleine leningen aan ondernemende mensen met een laag inkomen in ontwikkelingslanden	48,4

Hieruit blijkt vooreerst dat concrete programma's (zoals gezondheidszorg, onderwijs, voedselhulp, ...) meer aanslaan dan de meer indirecte vormen (beleidsbeïnvloeding en bewustmaking). De moeilijke verifieerbaarheid van de effecten hiervan en het feit dat het niet direct 'de lokale bevolking ten goede komt', wekt vermoedelijk een stuk achterdocht op.

In 2010 waren de vragen op een andere manier gesteld, maar de tendenzen waren zeer gelijkaardig: liever concrete activiteiten, met een directe toepassing in het Zuiden.

In de **groeps gesprekken** bleek dat twee beelden inzake ontwikkelingspraktijk overheersten: enerzijds de grootschalige - en vaak bureaucratische en ongecoördineerde noodhulp, anderzijds de kleine concrete projecten waarvan men weet wat er precies op het terrein gebeurt. Dit laatste kreeg evident het meeste bijval. Daarnaast ziet men veel heil in onderwijs en allerlei vormen van overbrenging van

kennis en vaardigheden. Grote actoren moeten het vaak ontgelden (teveel 'tussenstations'), maar ook de veelheid aan actoren wordt als een probleem aanvoeld. Een voorkeur voor het concrete overheerst: het is niet omdat een deeltje van het BBP naar ontwikkelingssamenwerking gaat, dat men zich ontslagen moet voelen van de morele plicht zelf iets te doneren of te doen. Door te doneren is men meer betrokken en krijgt men ook een soort 'recht' om rekenschap te vragen aan organisaties.

Geefgedrag

Een eerste vraag die zich onder dit kapittel stelt is: geeft men? Vervolgens komen de logische bijhorende vragen: hoeveel geeft men? Aan wie geeft men? En onder welke voorwaarden?

33,0% van de respondenten heeft tijdens het afgelopen jaar persoonlijk geld gegeven voor de derde wereld.

Bij de Vlamingen is dit 39,0%, bij de Brusselaars 31,7%, bij de Walen slechts 22,6%. Voorts zien we dat naar leeftijd de 45-64-jarigen met 36,1% hoogste procent gever heeft. Het scholingsniveau speelt eveneens een rol: 45,2% van de hooggeschoolden geeft iets, tegen 29,1% van de middengeschoolden en 26,9% van de laaggeschoolden. Een zeer belangrijke factor is de geloofsovertuiging: 59,9% van de gelovigen-praktiserenden geeft iets, tegen 31,5% van de niet-praktiserenden en 29,5% van de ongelovigen. Ook het inkomen speelt een rol: van de veelverdieners (boven de 3 000 euro netto per persoon/maand) geven 50%. Bij de 2 000-3 000 euro categorie is dit 37,2%; bij de 1 000-2 000 euro categorie is dit 34%; bij de 'minder dan 1 000 euro' categorie nog 25,2%.

In 2010 lag het procent gevers bij elk van deze categorieën significant hoger.

In Nederland lag voor 2011 het aantal donateurs via losse gelddonaties of als vaste donateur voor ontwikkelingsorganisaties op 44%, wat een significante daling is ten opzicht van 2010, toen het cijfer op 50,6% lag (Hento, p. 64).

Naar onze clusters (types naar houding) toe bekeken, zien we dat 86,4% van de gevers zich bevinden bij de 'believers', de 'welwillenden' en de 'utilitaristen'. We treffen het meeste gevers aan onder de believers (59,8%) en het minst onder de non-believers (5,7%). Onder de uitgesproken fatalistisch ingestelde groepen (de zogenaamde elitaristen en nihilisten) treffen we toch nog 11% gevers aan, wat aantoonst dat geefgedrag niet louter een kwestie is van overtuiging, maar ook met bijvoorbeeld gewoontes of menselijk opzicht te maken kan hebben.

Wanneer we het percentage 33% gevers in historisch perspectief plaatsen, krijgen we volgend beeld.

Tabel 13 Geefgedrag: historiek

Hebt u tijdens het afgelopen jaar persoonlijk geld gegeven voor de derde wereld?	2004 (Vla.*)	2007 (Vla.*)	2010 (Vla.)	2010 (Vla.- telef.)	2010 (Bel.- telef.)	2010 (Bel. web)	2012 (Bel. web)
Ja	60,2	58,0	48,3	51,3	43,2	39,3	33,0
Neen	39,8	42,0	51,7	48,7	56,8	60,7	67,0
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* 11.11.11 enquête, Vlaanderen.

We moeten vaststellen dat de duidelijke **daling** van het aantal gevers die in 2010 was ingezet, zich nu doorzet. in vergelijking met 2004 en 2007. Dit brengt ons opnieuw bij de verklaringen die we reeds in 2010 naar voor schoven:

- er zou een zekere ‘geefmoeheid’ kunnen ontstaan zijn die gepaard gaat met de perceptie dat bestedingen voor ontwikkelingssamenwerking onvoldoende effectief zijn of dat er onvoldoende transparantie is omtrent wat met het gedoneerde geld precies is gebeurd; deze geefmoeheid is een logische afspiegeling van het stijgende scepticisme dat we ook in de attitudevragen hebben vastgesteld;
- door de economische crisis heeft men allereerst aandacht voor de eigen noden en de directe omgeving. De crisis kan de objectieve levensstandaard naar beneden halen, maar tast voor een aanzienlijke groep mensen ook het psychisch welbevinden aan: doordat men onzeker wordt omtrent de eigen toekomstige levensstandaard en die van de kinderen, plooit men zich meer terug op zichzelf.

Een kleine peiling in 2009 door het O-platform PULSE zelf ingelegd, schijnt de tweede verklaring te confirmeren (De Bruyn, 2009). Aan een omnibusenquête van iVOX werd toen de vraag toegevoegd: ‘Geeft u ten gevolge van de financiële en economische crisis meer of minder geld aan organisaties die zich inzetten voor ontwikkelingssamenwerking?’ 36,7% van de 1 000 bevraagden zei minder te geven, 48,5% gaf hetzelfde en slechts 1,7% gaf meer.

Dit brengt ons bij de vraag hoeveel men heeft gegeven.

Hoeveel geeft men in 2011 gegeven?

Tabel 14 Gegeven bedrag in 2011

	Percentage
0 euro	67,0
1 à 49 euro	12,3
50 à 199 euro	14,9
200 à 999 euro	4,7
1 000+ euro	0,8
Bedrag niet vermeld	0,4
Totaal	100,0 (=1 504 n, incl. gevers en niet-gevers)

De gemiddelde gift van vorig jaar is 45,4 euro, wanneer we die op alle respondenten berekenen (ook de niet-gevers). Wanneer we enkel de gevers beschouwen is het gemiddelde 137,5 euro.

In 2009 was de gemiddelde gift 51 euro, wanneer we de niet-gevers meerekenen. Wanneer we enkel de gevers beschouwen, was het gemiddelde in 2009 127 euro.

Dit betekent dus dat er in vergelijking met 2009 nu minder gevers zijn, maar dat de gevers wel gemiddeld een hoger bedrag geven.

Aan wie geeft men? Over de volledige groep respondenten bekeken geven 21,2% aan een ontwikkelingsorganisatie, 20,2% naar aanleiding van een actie of een campagne, 9% aan mensen die men kent die een project in ontwikkelingslanden ondersteunen, en 3,7% rechtstreeks aan mensen in ontwikkelingslanden. Deze cijfers overlappen elkaar (d.w.z. iemand kan zowel aan organisaties geven en tegelijk ook rechtstreeks). De verhoudingen tussen deze categorieën zijn niet gewijzigd in vergelijking met wat gemeten werd in 2010.

Buiten het feit dat nu minder mensen geld geven, is het geefgedrag als zodanig wellicht niet veranderd, al moeten we een voorbehoud maken voor 'acties en campagnes' (die in 2010 niet bevraagd werden). Het zou kunnen dat acties zoals Music for Life nu meer fondsen wegkapen die anders bij meer reguliere campagnes werden binnengehaald.

Ten slotte hebben we het nog over **voorwaarden** die, als eraan voldaan zou zijn, ervoor kunnen zorgen dat men meer geld zou geven dan men nu geeft (of voor de niet-gevers: dat men wel iets zou geven).

Tabel 15 Voorwaarden om (meer) te geven

Zou meer geven dan momenteel als ...	% van de gevers	% van de niet-gevers	% van allen	% van allen in 2010
a. Als u meer informatie zou krijgen over wat er met het geld gebeurt	51,7	44,2	46,7	55,6
b. Als u de zekerheid zou krijgen dat het terecht komt bij de mensen ter plaatse	70,1	64,5	66,3	70,3
c. Als ontwikkelingshulp goede resultaten zou boeken in de strijd tegen de armoede	46,8	31,7	35,6	59,9
d. Als u het zelf financieel breder zou hebben	59,0	51,8	54,2	67,9
e. Als de toestand in de derde wereld zou verergeren	6,6	1,2	3,0	24,0
f. Als u de ontwikkelingsorganisatie in kwestie beter zou kennen	20,6	12,7	15,3	38,6

De meest geciteerde voorwaarde slaat net zoals in 2010 op de directe effectiviteit: zekerheid dat het goed terecht komt. Ook de meer langdurige effectiviteit (of impact, namelijk dat ontwikkelingshulp goede resultaten zou boeken) en de eigen financiële situatie komen over als kritische factoren in het geefgedrag.

Wat ook opvalt is dat de niet-gevers over alle voorwaarden wat sceptischer zijn dan de gevers. Het zou dus meer moeite kosten om niet-gevers te overtuigen iets te geven, dan om gevers te overtuigen meer te geven. Deze vaststelling, samen met de vaststelling dat nu in vergelijking met 2010 een kleiner wordende groep gevers een gemiddeld hoger bedrag geeft, leidt ertoe een **groeïende dichotomie** te vermoeden: een kleiner wordende minderheid die alsmaar sterker overtuigd is van de noodzaak solidair te zijn met arme mensen in ontwikkelingslanden, en een toenemende meerderheid die alsmaar sceptischer staat omtrent de noodzaak om solidair te zijn. Dit is meer een hypothese dan een conclusie. We zien immers dat bij elk van de opgesomde redenen de cijfers hoger lagen in 2010. Deze daling (met name voor de uitspraken c, e en f) kan niet alleen toegeschreven worden aan het feit dat de groep niet-gevers nu groter is dan in 2010.

Andere vormen van inzet

Naast het geven van geld zijn er nog andere gedragvormen die indicatief kunnen zijn voor het draagvlak ontwikkelingssamenwerking. Dat gaat van vrijwilligerswerk ten bate van ontwikkelingsorganisaties over eigen (particuliere) initiatieven tot het kopen van eerlijke handel producten. De cijfers in de tabel hieronder geven we met het nodige voorbehoud, omdat in een gestandaardiseerde vraagstelling vaak de nuance ontbreekt om tot een accuraat antwoord te komen in aangelegenheden waar wat marge is voor interpretatie. We geven deze cijfers dus voor wat ze waard zijn.

Tabel 16 Andere vormen van inzet: positieve antwoorden ('heel dikwijls' in het geval van uitspraken 'a-f'; 'ja' in het geval van de uitspraken 'g-i'), in %

Hebt u in het afgelopen jaar deelgenomen aan de volgende dingen?	Positief antwoord
Goederen geven voor mensen in ontwikkelingslanden	11,0
Vrijwillige inzet in België voor een project of organisatie gericht op ontwikkelingshulp	2,6
Fair trade producten kopen	12,2
Een lezing of debat bijwonen die verband houdt met ontwikkelingshulp	1,2
Een ondertekenen van petitie tegen onrecht in de derde wereld	4,0
Deelnemen aan een demonstratie tegen onrecht in de derde wereld	0,5
Op reis gaan naar een ontwikkelingsland	10,0
Vrijwilligerswerk verrichten in een ontwikkelingsland	3,8
CO ₂ -uitstoot verminderen	64,6

Omdat de vragen in 2010 op een andere manier gesteld waren, zijn de percentages tussen toen en nu niet helemaal te vergelijken. Sommige cijfers lagen toen onrealistisch hoog, en nu ook lijken bijvoorbeeld de scores op bijvoorbeeld goederen geven en vrijwilligerswerk ter plaatse aan de hoge kant.

Wanneer we ons concentreren op de uitspraken b, d, e en f komen we tot een groep van **6,4% die zich in België actief inzet**, met andere woorden nog iets anders doet buiten geven of kopen. Dit cijfer kunnen we vergelijken voor een aantal categorieën. Bij vrouwen (7,5%) blijkt het hoger te liggen dan bij mannen (5,2%). Bij Vlamingen (4,9%) ligt het significant lager dan bij Walen (7,1%) en Brusselaars (12,6%). De inzet daalt ook met de leeftijd maar blijkt dan ineens weer iets te stijgen bij de pensioengerechtigde leeftijdsgroepen (bv. ruim 11% van de groep 64-69 jaar zet zich in). Van de praktiserend gelovigen zet 18,6% zich in (tegen 6% van de niet-praktiserenden en 4,4% van de niet-gelovigen).

Het is niet zo dat inzet en geefgedrag compenserende verschijnselen zijn. 12,7% van de gevers zet zich in, tegen 3,3% van de niet-gevers.

Als we er terug onze clusters (typering naar houding) bij halen, dan zien we dat bijna de helft van degenen die zich inzetten onder de 'believers' vallen. Anders

gezegd: van de believers zet 16,4% zich in. Bij de 'welwillenden', de 'globalisten' en de 'utilitaristen' is dat 5 à 6%. Bij de 'non-believers' 2,5%, bij de 'elitaristen' 1% en bij de 'nihilisten' 0%.

Fair trade producten kopen krijgt onze bijzondere aandacht, omdat het toch nog een ander gedragstype is dan 'geven' of 'doen'. Het is namelijk 'kopen'. 12,2% koopt regelmatig fair trade producten, 40,1% af en toe, 27,7% weinig en 19,9% nooit. Als we de scores van 'regelmatig' en 'af en toe' samen nemen, komen we aan **52,3% fair trade kopers**. Dit cijfer kunnen we voor diverse categorieën vergelijken en dan valt het volgende op: 68,7% van de vrouwen zijn fair trade kopers (tegen 45,8% van de mannen); van de hoger geschoolden zijn 61,2% fair trade kopers; van de praktiserend gelovigen 63,5%; van de 'gevers' 73,2%. Naar leeftijdscategorie en regio zien we nauwelijks verschillen.

In vergelijking met 2010 zien we dat dit percentage stabiel is. Ook toen gaven 52,8% van de respondenten te kennen in het afgelopen jaar producten met het label Max Havelaar of met een ander fair trade label te kopen.

Conclusies

In februari 2012 bevroegen we via een webpanel een representatieve steekproef van 1 719 Belgen omtrent hun kennis, vertrouwdheid, empathie, houdingen, opinies en gedrag ten aanzien van Noord-Zuid solidariteit en ontwikkelingssamenwerking. Deze enquête vormt de longitudinale opvolging van de enquête verricht in 2010 (toen deels per webpanel en deels telefonisch). De keuze voor een webpanel als drager is evident omwille van de snellere doorlooptijd en de lagere kosten, en het verondersteld veralgemeend gebruik van dit medium in de toekomst. Toch is waakzaamheid geboden met betrekking tot de representativiteit: het koste moeite om de quota uit lagere sociale klassen op te vullen, en gezien het zelfselectie karakter blijft er een vermoeden bestaan van niet-corrigeerbare vertekeningen op het vlak van voorkeuren en houdingen.

We zetten de meest opvallende bevindingen op een rij:

- hoewel de **kennis** en vertrouwdheid rond ontwikkelingsgerelateerde begrippen niet is afgenomen, neemt de groep die zichzelf 'op de hoogte' vindt wel af. Dit kan op een dalende interesse duiden. Qua media en kanalen zien we dat internet weliswaar prominent aanwezig is, maar niet van aard de andere media te verdringen. De groeps gesprekken geven aan dat veel mensen weliswaar een zekere voeling hebben met ontwikkelingssamenwerking (via iemand die ze kennen), maar dat de kennis van de praktijk en de actoren van ontwikkelingssamenwerking zeer laag is. Het beeld dat men ervan heeft komt vaak neer op hetzij grootschalige (slecht georganiseerde) noodhulp, hetzij kleinschalige concrete projecten. Het is bij voorbeeld absoluut niet geweten dat er zoiets is als structurele bilaterale samenwerking;
- de **empathie** ten overstaan van **armoede** in het Zuiden is nog steeds aanzienlijk (55% 'trekt het zich aan') maar toch gedaald sinds 2010. Met name de zienswijze dat wij (in het Noorden) daarvoor verantwoordelijk zijn, gaat erop achteruit. Toch is er maar een kleine minderheid die resoluut vindt dat het Zuiden nu maar zelf zijn problemen moet oplossen zonder onze steun;
- inzake de **houding** ten aanzien van **ontwikkelingssamenwerking** zien we een daling in de **perceptie** van de **relevantie**, een sterke daling in de perceptie van **effectiviteit** (slechts 8,6% vindt het geld goed besteed), en een toenemende groep die vindt dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking moet verminderen (44,5% nu, tegenover 28,3% in 2010 en hooguit 11% in eerdere enquêtes);
- als we doorvragen op de **opinions** zien we dat men de redenen voor armoede eerder in het Zuiden legt (corruptie, conflicten, overbevolking, ...). Het vertrouwen in de actoren voor ontwikkelingssamenwerking gaat achteruit, wat de trend bevestigt die ook al in 2010 naar boven kwam (internationale instellingen en ngo's hielden nog het beste stand). Inhoudelijk is men - zoals vroeger - nog steeds het meest gewonnen voor concrete programma's, eerder dan beleidsbeïnvloeding en bewustmaking. Als we peilen naar de motieven zelf, namelijk

wat een reden zou kunnen zijn voor ontwikkelingssamenwerking, zien we genoeg alle motieven erop achteruit gaan (in vergelijking met 2010). Als we motieven en opinies bundelen, komen we tot vier grondmotieven die al dan niet spelen: (1) solidariteit (en geloof in ontwikkelingssamenwerking), (2) uitstaande schuld ten aanzien van het Zuiden, (3) nuttigheidswaarde voor het Noorden en (4) fatalisme (aan armoede en ongelijkheid is toch niets te doen). De combinatie van deze grondmotieven toont een zevental herkenbare groepen of types naar maatschappelijke houding en lifestyle. We zien daarbij dat met name de 'niet-overtuigden' met betrekking tot ontwikkelingssamenwerking een vrij heterogene groep is;

- **33% was in 2012 donateur**, wat de dalende trend in het donateurschap sinds 2007 verder zet (toen nog quasi 60%, in 2010 40%, ...). Tegelijk zien we dat zij die geven, nu meer geven dan vroeger. Onder de donateurs vinden we ook het meeste mensen die fair trade kopen of die zich op een andere manier inzetten voor het Zuiden. Ongeveer 6,4% van de Belgen zet zich actief in (bijwonen van debatten en lezingen, petitie tekenen, vrijwillig meehelpen bij organisaties, ...);
- hoger geschoolden, jongeren en praktiserend gelovigen zijn de **groepen** die het meest geloven in de noodzaak en de effecten van ontwikkelingssamenwerking, wat zich ook weerspiegelt in het geefgedrag. Vlamingen scoren over het algemeen hoger op vlak van empathie, houding pro ontwikkelingssamenwerking en geefgedrag. Franstaligen geven blijk van meer kennis van ontwikkelingssamenwerking en zijn ook meer geneigd de armoede in het Zuiden in verband te stellen met de rijkdom van het Noorden. Ook de actieve inzet ligt hoger bij Brusselaars en Walen dan bij Vlamingen. Anderzijds zijn de Walen het minst gewonnen voor een verhoging van het budget van ontwikkelingssamenwerking.

We geven ter overweging een aantal verklaringsspistes mee omtrent deze cijfers, en dan in het bijzonder de daling inzake empathie, perceptie van relevantie en effectiviteit en donateurschap:

- dat het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking significant aan het afnemen is, heeft **zowel interne als externe redenen**. Met extern bedoelen we: redenen die buiten het systeem van ontwikkelingssamenwerking liggen. Interne redenen zijn redenen die te wijten zijn aan het bestel van ontwikkelingssamenwerking zelf (kwaliteit, effectiviteit, transparantie, aantrekkingskracht);
- een van de vaak opgesomde redenen is de **economische crisis** die globaal vanaf 2008 heeft toegeslagen. Hoewel de gevolgen van de crisis voor de levensstandaard in een land als België vrij beperkt gebleven zijn, heeft de aan-eenschakeling van onheilsberichten een belangrijk psychologisch effect (kredietwaardigheid België, failliet banken Fortis en Dexia, Eurocrisis, etc.). Het is een bekend verschijnsel dat in tijden van crisis men zich meer terugplooit op de eigen cirkels en er minder bekommernis is om het leed verderaf. In de groepsgesprekken kwam zowel het reële effect (verminderde koopkracht) als

- het psychologische effect van de crisis naar boven (bezorgdheid om de toekomst, mede door afkalving van onze leidende economische positie);
- een reële externe reden voor afname van het draagvlak ligt ook bij de **ontkerking**. Praktiserend-gelovigen blijven in realiteit vaakst de meest overtuigde aanhangers van de solidariteitsgedachte en de meest genereuze gever. Het voortdurend kleiner worden van deze groep heeft dan ook vrij directe repercussies op het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking;
 - niet alleen de Noord-Zuid solidariteit maar ook het concept, of zo men wil, **het instrument ontwikkelingssamenwerking** zelf ligt op de wip. Dit is te wijten aan een samengaan van verschillende, mekaar versterkende factoren: de perceptie dat echte resultaten van vele decennia uitblijven, de **gebrekkige transparantie** van het ontwikkelingsbestel en van sommige individuele actoren, het feit dat de **media** snel het gebeurlijke negatieve in beeld brengen (bv. de zwakke afstemming van de hulp aan Haïti) maar geen oog hebben voor de (weliswaar onspectaculaire maar daarom niet minder reële) positieve resultaten, een gevoel dat ontwikkelingsinspanningen toch niet in dank afgenomen worden (migratiestroom, antiwesters optreden van islamitische groeperingen, de plotse populariteit van China in Afrika, etc.). In de groeps gesprekken kwam de rol van de media, de gebrekkige transparantie van de organisaties, het **uitblijven van resultaten** en de **corruptie** van regimes in het Zuiden;
 - de instituties van ontwikkelingssamenwerking (overheidsagencies, ngo's, kerken, etc.) delen in een algemeen groeiend **wantrouwen in de instituties** op zich. Dit heeft te maken met het feit dat de instellingen, vaak daterend uit tijden toen de samenleving minder complex was, minder en minder de indruk geven de veelheid aan maatschappelijke problemen de baas te kunnen.

Dit maakt dat de actoren van ontwikkelingssamenwerking en het beleid dat deze sector poogt aan te sturen, de openheid van geest zullen moeten betonen om het nieuwe dat zich aandient (landen, actoren, mechanismen van Noord-Zuid solidariteit en communicatie) een kans te geven, en zich niet vast te klampen aan een bestaande architectuur van organisaties en procedures. Dit betekent niet dat men afbreuk moet doen aan met gezond verstand genomen opties zoals de duurzaamheid van partnerships en het voornemen om permanent acties, resultaten en stakeholders in kaart te brengen. Vermits het ruime publiek ook een stakeholder is - soms betrokken, vaak geïnteresseerd, en altijd meebetalend - is het regelmatig inleggen van barometers als deze zeer aanbevolen. Tegelijk tonen de groeps gesprekken ook aan dat bij het merendeel van het publiek de houdingen en opinies rond dit thema zich als oppervlakkig, niet-rationeel, niet gestoeld op kennis en eerder volatiel aandienen. Beleidsmakers doen er dus goed aan zich hierdoor niet blindelings te laten meeslepen. Anderzijds verdient het aanbeveling om werk te maken van een betere communicatie- en mediastrategie om naar de bevolking toe niet alleen de tekortkomingen maar ook de goede resultaten van ontwikkelingssamenwerking te tonen. Bovendien is er bij het publiek een expliciete vraag

naar transparante en gebruiksvriendelijke feedback omtrent de besteding en de impact van de ingezette middelen.

Bijlage 1 / Tabellenrapport

1. Technische gegevens

- Operator: iVOX (webpanel).
- Aangevraagd: 1 500 Belgen (18-75 jaar, representatief naar regio, geslacht, leeftijd, scholing).
- Vragenlijst was voorzien op een maximale invultijd van 20 minuten. De daadwerkelijk gemiddelde invultijd was 14,52 minuten.
- Kort verslag: de enquête werd gelanceerd op 7 februari 2012. Dit betekent dat ze per e-mail naar een selectie van het webpanel van iVOX opgestuurd werd. (12 154 e-adressen). Per 5 maart was de enquête door 1 591 personen voltooid. Nadere controle toonde een niet door herweging te corrigeren ondervertegenwoordiging van arbeiders en van Franstalige Brusselaars. Een nieuwe lancering bij 2 997 doelgericht geselecteerde e-adressen leverde een bijkomende respons van 271 personen op, waarvan er 128 beantwoordden aan de gewenste subcategorieën en uit dien hoofde werden weerhouden. Dit maakte dat we uiteindelijk tot een groep van 1 719 *geldige observaties* (respondenten) kwamen. Deze werden herwogen op grond van gekende populatieparameters (Arbeidskrachtentelling, FOD Economie).

In deze bijlage worden de procentuele antwoordverdelingen weergegeven, daar waar relevant en mogelijk vergeleken met het webgedeelte van de barometer van 2010 (1 000 observaties), en/of opgedeeld per subcategorie naar regio, leeftijd, geslacht, scholingsgraad en inkomensniveau.

2. Kennis en vertrouwdheid

Tabel B1.1 Hoe goed bent u over het algemeen op de hoogte van de situatie van de ontwikkelingslanden? In %

Bent u er ...	2012	Web 2010
zeer goed van op de hoogte	1,9	4,2
goed van op de hoogte	27,6	42,4
niet echt goed van op de hoogte	63,0	49,3
helemaal niet van op de hoogte	7,5	4,1
Totaal	100,0	100,0

Tabel B1.2 Weet u (zonder het op te zoeken) waarvoor de afkorting ngo staat?

	Percentage
Ja, namelijk: ...	47,2
Neen	52,8
Totaal	100,0

* In 2010 web: 49,4/versus 2010 telefonisch: 29,2.

Tabel B1.3 % van de subcategorie die weten waarvoor de afkorting ngo staat

	Percentage
<i>Per regio</i>	
Vlamingen	40,8
Walen	52,7
Brusselse regio	66,8
<i>Per leeftijdscategorie</i>	
<25 jaar	53,5
25-44 jaar	48,8
45-64 jaar	46,9
65+ jaar	37,2
<i>Per scholingsniveau</i>	
Laaggeschoold	32,0
Middengeschoold	43,8
Hooggeschoold	70,6
<i>Per inkomenscategorie</i>	
<1 000 €/maand	39,5
1 000-2 000 €/maand	42,8
2 000-3 000 €/maand	63,3
3 000+ €/maand	69,1

Tabel B1.4 In welke mate bent u *vertrouwd met* de volgende begrippen? Gelieve het niet eerst op te zoeken maar spontaan te antwoorden, in %

	++	+	-	--	Totaal
a. Fair trade	22,5	48,6	19,6	9,3	100,0
b. Wereldbank	7,8	30,3	38,0	23,9	100,0
c. Millenniumdoelstellingen	4,5	18,5	29,9	47,1	100,0
d. Bilaterale samenwerking	3,7	18,2	31,5	46,6	100,0
e. Microkrediet	7,9	26,3	27,5	38,3	100,0
f. Gebonden hulp	1,1	7,1	28,6	63,2	100,0
g. Tobintaks	4,2	13,5	23,2	59,1	100,0
h. Opkomende donorlanden	1,6	13,9	36,6	47,9	100,0
i. De 0,7% doelstelling	3,4	9,4	23,5	63,6	100,0

- ++ Sterk mee vertrouwd.
 + Enigszins mee vertrouwd.
 - Weinig mee vertrouwd.
 -- Helemaal niet mee vertrouwd.

Tabel B1.5 Wat zijn voor u de *belangrijkste bronnen van informatie* over ontwikkelingshulp? U kan meerdere vakjes aankruisen (NB: Bij deze vraag waren meerdere antwoorden mogelijk)

Bron van informatie	2012	Web 2010
Bezoek aan ontwikkelingsproject(en)	12,2	9,0
Krant	48,3	64,8
Tijdschrift	24,6	31,4
Internet thuis	37,2	46,8 (internet alg.)
Internet op het werk	5,3	
Tv-nieuwsuitzending	63,8	84,4 (tv alg.)
Tv-reportages en -documentaires	63,9	
Tv-amusementsprogramma's	8,5	
Brochures van ontwikkelingsorganisaties	24,9	22,5
Uiteenzettingen door ontwikkelingsorganisaties	6,5	10,2
Via vrienden en kennissen	13,4	12,6
Iemand uit kennissenkring die in de ontwikkelingshulp werkt	16,9	
Via de school	18,2	7,9
Via het werk	4,2	4,0

3. Empathie voor armoede in ontwikkelingslanden

Tabel B1.6 In ontwikkelingslanden zijn er veel mensen die over *onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen*. Welke van de volgende uitspraken beschrijft best hoe u hier tegenover staat?

	2012	Web 2010
Ik hou me daar niet mee bezig	6,8	4,1
Ik ben me ervan bewust maar ik trek mij dit niet aan	37,6	26,0
Ik ben me ervan bewust en ik trek me dit wel aan	52,3	64,4
Ik trek me dit heel erg aan	3,3	5,5
Totaal	100,0	100,0

Tabel B1.7 In ontwikkelingslanden zijn er veel mensen die over *onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen*. Welke van de volgende uitspraken beschrijft best hoe u hier tegenover staat? Antwoordverdeling per regio

	Vla.	Wa.	Bru.
Ik hou me daar niet mee bezig	9,4	3,7	1,8
Ik ben me ervan bewust, maar ik trek mij dit niet aan	28,9	51,4	43,9
Ik ben me ervan bewust en ik trek me dit wel aan	58,6	41,6	50,9
Ik trek me dit heel erg aan	3,2	3,4	3,4
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.8 In ontwikkelingslanden zijn er veel mensen die over *onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen*. Welke van de volgende uitspraken beschrijft best hoe u hier tegenover staat? Antwoordverdeling per geslacht

	Man	Vrouw
Ik hou me daar niet mee bezig	8,6	5,1
Ik ben me ervan bewust, maar ik trek mij dit niet aan	43,0	32,2
Ik ben me ervan bewust en ik trek me dit wel aan	46,3	58,4
Ik trek me dit heel erg aan	2,1	4,4
Totaal	100,0	100,0

Tabel B1.9 In ontwikkelingslanden zijn er veel mensen die over *onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen*. Welke van de volgende uitspraken beschrijft best hoe u hier tegenover staat? Antwoordverdeling per leeftijd

	<25 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65+ jaar
Ik hou me daar niet mee bezig	5,1	8,2	6,6	4,7
Ik ben me ervan bewust, maar ik trek mij dit niet aan	40,2	42,2	33,4	33,2
Ik ben me ervan bewust en ik trek me dit wel aan	51,9	47,6	55,7	57,4
Ik trek me dit heel erg aan	2,7	2,0	4,3	4,6
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.10 In ontwikkelingslanden zijn er veel mensen die over *onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen*. Welke van de volgende uitspraken beschrijft best hoe u hier tegenover staat? Antwoordverdeling per inkomen (maand)

	€ <1 000	€ 1 000- 2 000	€ 2 000- 3 000	€ 3 000+
Ik hou me daar niet mee bezig	5,9	7,0	5,7	1,8
Ik ben me ervan bewust maar ik trek mij dit niet aan	33,5	38,2	39,7	50,0
Ik ben me ervan bewust en ik trek me dit wel aan	54,3	51,0	53,8	45,5
Ik trek me dit heel erg aan	6,3	3,8	0,9	2,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.11 In ontwikkelingslanden zijn er veel mensen die over *onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen*. Welke van de volgende uitspraken beschrijft best hoe u hier tegenover staat? Antwoordverdeling per geloofsovertuiging

	Gelovig	Gelovig niet-prakt.	Ongelovig
Ik hou me daar niet mee bezig	3,2	6,9	7,5
Ik ben me ervan bewust maar ik trek mij dit niet aan	20,7	37,6	41,0
Ik ben me ervan bewust en ik trek me dit wel aan	64,8	53,0	48,8
Ik trek me dit heel erg aan	11,2	2,5	2,7
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.12 In ontwikkelingslanden zijn er veel mensen die over *onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen*. Welke van de volgende uitspraken beschrijft best hoe u hier tegenover staat? Antwoordverdeling per scholingsniveau

	Laag- geschoold	Midden- geschoold	Hoog- geschoold
Ik hou me daar niet mee bezig	8,7	7,9	2,9
Ik ben me ervan bewust maar ik trek mij dit niet aan	38,9	41,1	31,1
Ik ben me ervan bewust en ik trek me dit wel aan	49,6	47,6	62,2
Ik trek me dit heel erg aan	2,8	3,3	3,8
Totaal	100,0	100,0	100,0

4. Maatschappelijke opstelling en houding ten opzichte van Noord-Zuidverhoudingen

Tabel B1.13 Kunt u aangeven in welke mate u akkoord of niet akkoord gaat met de volgende *uitspraken*?

	++	+	+/-	-	--	?	++ & + 2012	++ & + w2010
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	11,8	22,9	34,8	17,7	10,0	2,8	34,7	30,1
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	26,7	20,9	15,7	11,2	22,3	3,3		
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	23,3	24,0	24,4	15,2	10,5	2,6		
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	31,9	35,9	19,7	6,5	3,2	2,8		
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	23,2	39,4	25,7	6,0	2,1	3,6	62,6	69,0
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	6,0	10,1	29,9	31,3	20,3	2,5	16,1	11,4
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	6,3	21,5	34,3	20,6	11,2	6,1	27,8	30,6
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	18,2	21,4	27,8	18,5	11,6	2,5		
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	11,7	38,4	29,0	7,7	3,6	9,5		
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	5,8	15,2	33,9	25,9	11,8	7,4	21,0	15,8
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	5,9	16,7	28,1	28,8	17,4	3,2		

++ Helemaal akkoord.

+ Eerder akkoord.

+/- Deels akkoord, deels niet akkoord.

- Eerder niet akkoord.

-- Helemaal niet akkoord.

? Weet niet.

Tabel B1.14 Uitspraken over maatschappelijke opstelling en Noord-Zuidverhoudingen: algemeen

% dat akkoord is (= helemaal akkoord of eerder akkoord)	Algemeen
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	34,7
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	47,5
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	47,3
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	67,8
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	62,6
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	16,1
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	27,8
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	39,6
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	50,1
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	21,0
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	22,6

Tabel B1.15 Uitspraken over maatschappelijke opstelling en Noord-Zuidverhoudingen: vergelijkend per regio

% dat akkoord is (= helemaal akkoord of eerder akkoord)	Vla.	Wa.	Bru.
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	35,4	34,2	32,1
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	48,5	49,4	35,3
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	42,3	57,0	45,5
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	62,9	75,1	72,8
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	61,7	63,0	66,4
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	14,2	19,2	16,6
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	23,7	33,1	34,4
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	37,2	45,2	35,2
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	52,8	44,6	52,3
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	19,8	23,2	20,7
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen.	27,7	15,6	15,0

Tabel B1.16 Uitspraken over maatschappelijke opstelling en Noord-Zuidverhoudingen: vergelijkend per geslacht

% dat akkoord is (= helemaal akkoord of eerder akkoord)	Man	Vrouw
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	37,1	32,3
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	50,4	44,7
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	51,1	43,6
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	64,9	70,7
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	59,5	65,7
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	19,4	12,8
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	28,7	26,9
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	41,0	38,2
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	54,1	46,2
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	24,2	17,8
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	25,3	19,8

Tabel B1.17 Uitspraken over maatschappelijke opstelling en Noord-Zuidverhoudingen: vergelijkend per leeftijd

% dat akkoord is (= helemaal akkoord of eerder akkoord)	-25 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65+ jaar
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	29,9	34,7	32,1	46,5
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	41,4	46,0	48,8	54,1
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	38,3	44,1	51,1	54,6
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	57,5	63,6	73,7	73,1
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	66,4	62,7	61,4	62,4
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	7,2	16,2	16,3	23,4
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	27,5	28,2	28,5	24,9
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	32,6	39,5	39,1	47,9
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	49,5	52,9	46,9	51,8
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	21,0	16,4	22,1	31,5
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	20,1	22,6	22,1	25,2

Tabel B1.18 Uitspraken over maatschappelijke opstelling en Noord-Zuidverhoudingen: vergelijkend per scholingsniveau

% dat akkoord is (= helemaal akkoord of eerder akkoord)	Laag- geschoold	Midden- geschoold	Hoog- geschoold
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	37,6	35,5	29,9
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	57,6	49,4	32,6
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	57,3	48,7	33,1
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	77,0	37,0	57,5
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	57,4	61,6	70,4
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	22,9	14,4	9,9
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	25,6	29,4	28,3
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	49,7	42,1	23,7
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	47,8	50,4	52,5
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	26,4	21,5	13,6
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	23,9	23,9	19,2

Tabel B1.19 Uitspraken over maatschappelijke opstelling en Noord-Zuidverhoudingen: vergelijkend per inkomen (maand)

% dat akkoord is (= helemaal akkoord of eerder akkoord)	€ <1 000	€ 1 000- 2 000	€ 2 000- 3 000	€ 3 000+
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	25,0	38,5	34,7	29,8
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	46,5	49,8	42,5	43,6
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	51,1	49,4	43,1	47,8
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	75,3	73,0	60,4	40,2
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	64,6	64,4	63,0	61,7
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	17,1	16,7	16,4	13,5
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	29,5	28,8	25,1	23,4
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	45,6	41,7	31,4	30,9
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	47,3	50,9	54,6	61,0

Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	21,6	22,3	19,0	24,1
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	23,7	22,7	21,9	23,9

Tabel B1.20 Uitspraken over maatschappelijke opstelling en Noord-Zuidverhoudingen: vergelijkend per geloofsovertuiging

% dat akkoord is (= helemaal akkoord of eerder akkoord)	Gelovig	Gelovig niet-prakt.	Ongelovig
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	34,6	35,0	34,2
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	31,6	52,4	44,3
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	30,4	49,9	47,4
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	63,8	68,1	68,3
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	64,8	61,4	63,7
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	9,7	14,0	20,1
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	27,3	26,1	30,1
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	21,7	42,3	39,6
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	44,6	51,6	49,3
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	17,6	21,3	21,3
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	15,5	23,1	23,4

5. Houding ten opzichte van ontwikkelingsamenwerking

Tabel B1.21 Sommige mensen vinden dat ons land meer geld aan ontwikkelingshulp moet besteden. Anderen vinden dat ons land juist minder moet besteden. Wat vindt u, moet ons *budget* voor ontwikkelingshulp, ...?

	2012	Web 2010
Vermeerderen	10,0	16,8
Gelijk blijven	31,7	38,5
Verminderen	44,5	28,3
Ik weet het niet	13,8	16,4
Totaal	100,0	100,0

Tabel B1.22 Houding tegenover budget ontwikkelingshulp, vergelijkend voor regio

	Vlaanderen	Wallonië	Brussel
Vermeerderen	12,2	6,1	9,9
Gelijk blijven	30,8	30,5	41,1
Verminderen	43,4	48,6	37,3
Weet niet	13,5	14,8	11,7
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.23 Houding tegenover budget ontwikkelingshulp, vergelijkend voor geslacht

	Man	Vrouw
Vermeerderen	12,0	8,0
Gelijk blijven	31,3	32,1
Verminderen	46,4	42,7
Weet niet	10,3	17,2
Totaal	100,0	100,0

Tabel B1.24 Houding tegenover budget ontwikkelingshulp, vergelijkend voor leeftijd

	-25 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65+ jaar
Vermeerderen	11,1	9,3	11,3	7,4
Gelijk blijven	40,2	27,5	32,4	34,5
Verminderen	32,9	46,7	44,4	48,9
Weet niet	15,7	16,4	11,9	9,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.25 Houding tegenover budget ontwikkelingshulp, vergelijkend voor scholingsniveau

	Laaggeschoold	Middengespoold	Hooggeschoold
Vermeerderen	6,3	8,3	17,1
Gelijk blijven	30,3	28,7	37,6
Verminderen	53,5	46,6	30,5
Weet niet	9,9	16,4	14,8
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.26 Houding tegenover budget ontwikkelingshulp, vergelijkend voor inkomen (maand)

	€ <1 000	€ 1 000-2 000	€ 2 000-3 000	€ 3 000+
Vermeerderen	7,9	9,2	17,3	14,1
Gelijk blijven	29,0	303,8	34,4	35,9
Verminderen	47,2	47,0	37,2	36,8
Weet niet	15,9	13,0	11,1	13,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.27 Houding tegenover budget ontwikkelingshulp, vergelijkend voor geloofsovertuiging

	Gelovig	Gelovig niet-prakt.	Ongelovig
Vermeerderen	17,7	6,8	12,8
Gelijk blijven	41,7	35,8	24,2
Verminderen	25,8	46,2	46,1
Weet niet	14,9	11,3	16,9
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.28 Wat zijn volgens u de belangrijkste redenen voor armoede in ontwikkelingslanden? U kunt in de lijst hieronder één of meerdere redenen aanduiden

	Percentage
Klimaatverandering	9,6
Corruptie en slecht bestuur	85,0
Uitbuiting door de rijke landen	37,1
Onefficiënte ontwikkelingshulp	22,6
Buitenlandse schulden	20,9
Handelsbarrières	9,5
Tekort aan scholing en kennis	55,6
Natuurrampen (misoogst, ...)	49,9
Overbevolking	53,4
Oorlog en conflicten	80,5
Geen enkele van deze	1,7

Tabel B1.29 Hoe wordt volgens u het geld dat we uitgeven aan ontwikkelingshulp besteed?

	2012	Web 2010
Zeer goed	0,4	1,0
Goed	8,2	15,7
Deels goed, deels slecht	52,4	55,2
Slecht	25,1	16,6
Zeer slecht	13,9	11,5

NB In 2010 had 7,3% 'geen mening'. Deze optie was nu niet in de vragenlijst opgenomen. Voor de vergelijkbaarheid slaan de 100% van 2010 enkel op zij die toen wel een mening hadden.

Tabel B1.30 Houding tegenover de kwaliteit van de besteding, vergelijkend voor regio

	Vlaanderen	Wallonië	Brussel
Zeer goed	0,6	0,2	0,0
Goed	7,8	8,4	10,0
Tussenin	57,3	43,2	53,5
Slecht	22,8	28,9	25,4
Zeer slecht	11,4	19,3	11,0
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.31 Houding tegenover de kwaliteit van de besteding, vergelijkend voor leeftijd

	-25 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65+ jaar
Zeer goed	0,0	0,5	0,6	0,0
Goed	11,0	8,2	8,2	5,5
Tussenin	58,6	56,5	48,2	46,6
Slecht	22,3	20,1	28,5	32,7
Zeer slecht	8,1	14,7	14,5	15,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.32 Houding tegenover de kwaliteit van de besteding, vergelijkend voor scholingsniveau

	Laaggeschoold	Middengeschoold	Hooggeschoold
Zeer goed	0,2	0,6	0,4
Goed	5,3	7,7	12,4
Tussenin	44,8	55,0	58,3
Slecht	27,6	25,3	21,4
Zeer slecht	22,0	11,4	7,4
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.33 Houding tegenover de kwaliteit van de besteding, vergelijkend voor inkomen (maand)

	€ <1 000	€ 1 000-2 000	€ 2 000-3 000	€ 3 000+
Zeer goed	0,4	0,1	1,1	0,0
Goed	7,7	8,7	10,4	12,2
Tussenin	55,2	51,3	55,2	51,9
Slecht	19,5	26,0	21,5	23,6
Zeer slecht	17,2	14,0	11,8	12,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.34 Houding tegenover de kwaliteit van de besteding, vergelijkend voor geloofsovertuiging

	Gelovig	Gelovig niet-prakt.	Ongelovig
Zeer goed	0,6	0,6	0,2
Goed	16,3	7,9	6,9
Tussenin	61,5	53,1	49,7
Slecht	14,1	25,3	26,9
Zeer slecht	7,6	13,1	16,3
Totaal	100,0	100,0	100,0

Tabel B1.35 Er zijn verschillende *redenen waarom we aan ontwikkelingshulp kunnen doen*. In dit verband zullen zo meteen een aantal uitspraken verschijnen. Kunt u per uitspraak aangeven in welke mate deze voor u een reden vormt om aan ontwikkelingshulp te doen?

	++	+	-	--	?	Totaal	Web 2010 ++
Door meer ontwikkelingshulp vermindert de kans op oorlog en aanslagen	10,5	31,1	24,3	24,3	9,8	100,0	15,2
Door meer welvaart in de ontwikkelingslanden zullen onze producten ginds meer worden verkocht	7,4	38,6	30,1	14,3	9,6	100,0	9,7
Uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen	20,0	43,5	19,6	11,5	5,3	100,0	28,6
Als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	32,1	40,1	14,6	6,7	6,5	100,0	33,9
We zijn door ons koloniaal verleden mee de oorzaak van de armoede in de ontwikkelingslanden	10,1	31,3	26,6	23,8	8,2	100,0	10,7
Alle rijkdom van de wereld moet herverdeeld worden tussen het noorden en het zuiden	13,1	30,3	27,1	20,6	8,9	100,0	13,2
We zijn door onze CO ₂ -uitstoot mee verantwoordelijk voor veel problemen in ontwikkelingslanden	7,2	27,0	29,6	26,3	9,9	100,0	10,4
Ik heb zelf vrienden of familie in ontwikkelingslanden die ik wil steunen	5,4	15,4	17,7	43,2	18,3	100,0	6,7

- ++ Een belangrijke reden.
 + Voor een stuk een reden.
 - Niet echt een reden.
 -- Helemaal geen reden.
 ? Weet niet.

Tabel B1.36 % dat het een belangrijke reden of voor een stuk een reden vindt, vergelijkend voor regio

	Alg.	Vla.	Wa.	Bru.
Door meer ontwikkelingshulp vermindert de kans op oorlog en aanslagen	41,6	37,6	45,4	52,4
Door meer welvaart in de ontwikkelingslanden zullen onze producten ginds meer worden verkocht	46,0	40,5	52,4	57,6
Uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen	63,6	66,9	56,0	68,8
Als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	72,2	69,2	75,6	78,4
We zijn door ons koloniaal verleden mee de oorzaak van de armoede in de ontwikkelingslanden	41,3	41,7	40,0	43,4
Alle rijkdom van de wereld moet herverdeeld worden tussen het noorden en het zuiden	43,4	37,0	51,9	53,3
We zijn door onze CO ₂ -uitstoot mee verantwoordelijk voor veel problemen in ontwikkelingslanden	34,2	30,1	38,1	46,4
Ik heb zelf vrienden of familie in ontwikkelingslanden die ik wil steunen	20,8	20,9	19,0	25,7

Tabel B1.37 % dat het een belangrijke reden of voor een stuk een reden vindt, vergelijkend voor leeftijd

	-25 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65+ jaar
Uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen	69,9	63,8	61,9	61,9
Als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	60,6	71,4	74,1	79,7

Tabel B1.38 % dat het een belangrijke reden of voor een stuk een reden vindt, vergelijkend voor scholingsniveau

	Laag- geschoold	Midden geschoold	Hoog- geschoold
Uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen	54,8	63,4	74,6
Als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	72,7	71,0	73,2

Tabel B1.39 % dat het een belangrijke reden of voor een stuk een reden vindt, vergelijkend voor inkomen (maand)

	€ <1 000	€ 1 000- 2 000	€ 2 000- 3 000	€ 3 000+
Uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen	61,0	64,5	70,9	58,5
Als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	65,3	76,4	71,4	79,2
Ik heb zelf vrienden of familie in ontwikkelingslanden die ik wil steunen	22,9	21,7	16,9	24,4

Tabel B1.40 % dat het een belangrijke reden of voor een stuk een reden vindt, vergelijkend voor geloofsovertuiging

	Gelovig	Gelovig niet-prakt.	Ongelovig
Uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen	82,2	62,5	61,2
Als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	72,2	73,9	69,9
Ik heb zelf vrienden of familie in ontwikkelingslanden die ik wil steunen	35,1	22,2	16,0

6. Actoren en benadering van ontwikkelingsamenwerking

Tabel B1.41 In welke mate zijn de *volgende instanties volgens u geschikt* om zich met ontwikkelingshulp bezig te houden? U kan antwoorden met zeer geschikt (++), eerder geschikt (+), tussenin (+/-), eerder niet geschikt (-) en helemaal niet geschikt (--)

	++	+	+/-	-	--	?	++ & + 2012	++ & + w2010
Verenigde Naties	39,4	33,9	13,0	2,6	4,7	6,3	73,4	79,9
Europese Commissie	27,6	33,2	19,7	5,3	7,9	6,4	60,8	70,9
Belgische overheid	17,0	29,9	24,8	8,6	13,4	6,3	46,9	57,6
Niet-gouvernementele organisaties (ngo's)	32,9	31,0	17,1	3,8	4,3	10,9	63,9	67,3
Gewestelijke overheid (Vla./Wa./Bru.)	7,1	16,8	24,9	16,6	19,6	15,0	23,9	38,0
Vlaamse (100%=997)	9,6	20,4	25,8	13,8	16,2	14,2	30,0	
Waalse (100%=551)	3,2	10,7	24,4	19,8	23,8	18,1	13,8	
Brusselse (100%=168)	4,8	15,6	21,3	22,5	25,9	9,9	20,4	
Bedrijven	11,3	25,9	33,3	12,4	10,7	6,5	37,2	44,8
Vakbonden	3,0	9,3	18,8	22,3	37,3	9,3	12,3	15,8
Steden en gemeenten	2,6	11,7	26,2	25,5	25,6	8,4	14,3	22,5
Kerk, missionarissen en missiezusters	22,2	31,6	20,8	7,9	11,2	6,3	53,8	62,8
Sportverenigingen	2,4	9,7	25,1	26,5	27,8	8,8	12,1	15,7
Scholen	5,8	18,5	30,1	19,6	18,4	7,6	24,3	29,4
Individuele burgers	6,1	16,5	33,3	18,6	18,1	7,4	22,6	34,4

Tabel B1.42 We leggen u nu enkele *werkwijzen* van ontwikkelingssamenwerking voor. Kunt u telkens aangeven in hoeverre u denkt dat deze eraan bijdraagt om een land te ontwikkelen en/of armoede te bestrijden. Antwoordmogelijkheden: draagt heel veel bij (++), draagt veel bij (+), draagt wel iets bij (+/-), draagt weinig bij (-), draagt helemaal niets bij (--), weet niet (?)

	++	+	+/-	-	--	?	Totaal
<i>Structurele armoedebestrijding</i> , het verbeteren van toegang tot gezondheidszorg, onderwijs, water en voedsel	37,9	34,8	16,7	3,7	1,8	5,1	100,0
<i>Maatschappijopbouw</i> , het versterken van lokale organisaties en overheidsinstellingen in ontwikkelingslanden	24,7	34,0	24,6	6,0	3,7	7,1	100,0
<i>Noodhulp</i> , het helpen van slachtoffers van rampen als droogte, overstroming en aardbevingen	20,2	30,8	28,4	11,6	3,8	5,1	100,0
<i>Uitzenden van deskundigen</i> , het inzetten van de expertise van internationale deskundigen bij organisaties of besturen in ontwikkelingslanden	18,8	33,4	29,6	7,7	3,6	6,9	100,0
<i>Beleidsbeïnvloeding</i> , problemen in ontwikkelingslanden bij politici onder de aandacht brengen	15,0	24,1	29,1	15,8	9,9	7,0	100,0
<i>Bewustmakingsactiviteiten</i> , het motiveren van Belgen om bijdragen te leveren voor ontwikkelingshulp	5,2	13,8	35,7	24,2	14,1	7,0	100,0
<i>Microkrediet</i> , het toekennen van kleine leningen aan ondernemende mensen met een laag inkomen in ontwikkelingslanden	20,7	27,7	28,9	9,7	5,7	7,3	100,0

7. Geefgedrag

Tabel B1.43 Heeft u *persoonlijk* tijdens het afgelopen jaar (2011) *geld gegeven* voor ontwikkelingslanden?

	2012	Web 2010
Ja	33,01	39,3
Neen	66,99	60,7
Totaal	100,00	100,0

Tabel B1.44 % gevers per subcategorie

Categorie	% dat in 2011 geld gegeven heeft voor ontwikkelingslanden
<i>Regio</i>	
Vlamingen	39,0
Walen	22,6
Brusselaars	31,7
<i>Geslacht</i>	
Mannen	31,9
Vrouwen	34,1
<i>Leeftijdscategorie</i>	
-25 jaar	30,5
25-44 jaar	31,1
45-64 jaar	36,1
65+ jaar	32,0
<i>Scholingsniveau</i>	
Laaggeschoolden	26,9
Middengeschoolden	29,1
Hooggeschoolden	45,9
<i>Inkomen (maand)</i>	
€ <1 000	25,2
€ 1 000-2 000	34,0
€ 2 000-3 000	37,2
€ 3 000+	50,0
<i>Geloofsovertuiging</i>	
Gelovig	59,9
Gelovig - niet-praktiserend	31,5
Ongelovig	29,5

Tabel B1.45 Hoeveel euro's heeft u het afgelopen jaar (2011) in totaal gegeven voor ontwikkelingslanden (contant of via een storting)?

	Euro
<i>Enkel de gevers die het bedrag bekend maakten</i>	
Gemiddeld bedrag	137,5
Vaakst gegeven bedrag	50,0
Middelste categorie	50,0
Minimaal gegeven bedrag	1,0
Maximaal geven bedrag	5 000,0
<i>Alle bevroagden (gevers en niet-gevers)</i>	
Gemiddeld bedrag	45,1

Tabel B1.46 Hoeveel euro's heeft u het afgelopen jaar (2011) in totaal gegeven voor ontwikkelingslanden (contant of via een storting)? Frequenties per giftcategorie, in %

Gift	Enkel de gevers	Alle respondenten
0 euro	/	67,0
1-25 euro	28,1	9,2
26-50 euro	22,9	7,5
51-100 euro	23,3	7,6
101 euro of meer	25,6	8,4
Bedrag niet bekend	/	0,3
Totaal	100,0	100,0

Tabel B1.47 Aan wie hebt u geld gegeven?

		2012	Web 2010
Aan een ontwikkelingsorganisatie?	Ja/nee	21,2	30,4
Aan een actie of campagne?	Ja/nee	20,2	(Niet gevraagd)
Aan mensen die u persoonlijk kent die een project in ontwikkelingslanden ondersteunen?	Ja/nee	9,0	15,5
Rechtstreeks aan mensen in ontwikkelingslanden	Ja/nee	3,7	4,9

Tabel B1.48 Geefcondities

Ik zou meer/wel geld geven voor ontwikkelingslanden	% van de gevers	% van de niet-gevers	% van allen	% van allen 2010
Als ik meer informatie zou krijgen over wat er met het geld gebeurt	51,7	44,2	46,7	55,6
Als ik de zekerheid zou krijgen dat het terecht komt bij de mensen ter plaatse	70,1	64,5	66,3	70,3
Als ontwikkelingshulp goede resultaten zou boeken in de strijd tegen de armoede	46,8	31,7	35,6	59,9
Als ik het zelf financieel breder zou hebben	59,0	51,8	54,2	67,9
Als de toestand in de ontwikkelingslanden zou verergeren	6,6	1,2	3,0	24,0
Als ik de ontwikkelingsorganisatie in kwestie beter zou kennen	20,6	12,7	15,3	38,6

Vraag zoals gesteld aan de gevers:

'Nu sommen we enkele *voorwaarden* op waarvan u misschien denkt: als hieraan zou voldaan zijn, zou ik meer geld geven voor ontwikkelingslanden dan ik nu geef.'

Vraag zoals gesteld aan de niet-gevers:

'Nu sommen we enkele voorwaarden op waarvan u misschien denkt: als hieraan zou voldaan zijn, zou ik wel geld geven voor ontwikkelingslanden.'

U kan verschillende voorwaarden aankruisen.

8. Ander gedrag

Tabel B1.49 Er zijn ook *andere dingen die mensen soms doen* voor de ontwikkelingslanden. Hebt u in het afgelopen jaar de volgende dingen gedaan?

	Heel dikwijls	Af en toe	Weinig	Nooit	Totaal
Goederen (bv. kleren, computers) geven voor mensen in ontwikkelingslanden	11,0	38,7	22,7	27,6	100,0
U vrijwillig inzetten in België voor een project, activiteit of organisatie gericht op ontwikkelingshulp	2,6	8,8	17,6	71,0	100,0
Fair trade producten kopen	12,2	40,1	27,7	19,9	100,0
Een lezing, debat of voorstelling bijwonen die verband houdt met ontwikkelingshulp	1,2	8,8	18,9	71,1	100,0
Ondertekenen van een petitie die onrecht aanklaagt waarvan mensen in ontwikkelingslanden het slachtoffer zijn	4,0	21,7	22,5	51,7	100,0
Deelnemen aan een demonstratie tegen onrecht waarvan mensen in ontwikkelingslanden het slachtoffer zijn	0,5	3,9	8,1	87,4	100,0
		Ja	Neen	Totaal	
Op reis gaan naar een ontwikkelingsland		10,0	90,0	100,0	
Vrijwilligerswerk verrichten in een ontwikkelingsland		3,8	96,2	100,0	
Uw CO ₂ -uitstoot verminderen		64,6	33,4	100,0	
Een andere activiteit die ontwikkelingslanden ten goede komt		5,2	94,8	100,0	

9. Kenmerken van de respondenten

Tabel B1.50 Hoe kan uw alledaagse *activiteit* of uw *beroep* het best omschreven worden?

	Percentage
Ongeschoolde arbeider	2,5
Geschoolde arbeider	6,6
Bediende in een privébedrijf	13,4
Bediende in de non-profit of zorgsector	6,3
Onderwijzend personeel (ook docenten en onderzoekers)	3,5
Ambtenaar	11,0
Hogere ambtenaar of hogere officier	0,5
Middenkader (staffunctie)	3,4
Hoger kader (directie)	0,4
Middenstander (winkelier, kleinhandelaar)	0,6
Zelfstandige (ondernemer, landbouwer) zonder personeel	2,0
Vrij beroep (dokter, advocaat, ...)	1,0
Zaakvoerder met personeel	0,9
Huisvrouw/huisman	4,2
Zonder beroep (invalide)	3,8
Gepensioneerd of bruggepensioneerd	20,6
Werkzoekend	7,9
Student	9,3
Andere	1,9
Totaal	100,0

NB In onze enquête is de verdeling naar activiteitsgraad als volgt: werkenden: 52,2 - niet-werkenden: 36,5 - studenten: 9,3 - onbekend: 1,9.

Als we die cijfers vergelijken met de ons bekende gegevens van de volwassen populatie merken we de volgende vertekening.

Het aantal studenten is oververtegenwoordigd. Als we ons baseren op de 220 000 die momenteel in Vlaanderen hogere studies doen, zou dit cijfer ongeveer 5% moeten bedragen. Sommige 18- of 19-jarigen zitten evenwel nog in het secundair, hetgeen ervoor zorgt dat het aantal studerende in de beschreven populatie toch hoger dan 5% zal zijn.

Het aantal arbeiders is ondervertegenwoordigd. In onze enquête komen we tot 9,1%. Volgens de EAK arbeidskrachtentelling België 2010 zijn er 1 175 000 arbeiders ofwel 16,2% van de bevolking (18-75 jaar).

Mede door deze beide vertekeningen is ook het aantal werkenden onderschat: 52,2% in onze enquête, 61,8% op populatieniveau (18-75 jaar).

Tabel B1.51 Onder welke categorie situeert zich uw persoonlijk *inkomen*? Het gaat om uw netto-inkomen uit werk of vervangingsinkomen, alleen van uzelf en dus niet van uw eventuele gezin

	2012	Web 2010
Minder dan 1 000 euro	13,3	20,0
Tussen 1 000 en 1 999 euro	46,6	52,2
Tussen 2 000 en 2 999 euro	14,0	12,1
Meer dan 3 000 euro	3,8	2,8
Geen inkomen (ten laste van iemand anders) (Geen antwoord)	8,3 13,9	11,8 1,2
Totaal	100,0	100,0

Tabel B1.52 Inkomensverdeling per regio

	Vlaanderen	Wallonië	Brussel
<1 000 €	11,6	16,3	13,2
1 000-1 999 €	48,1	44,7	44,3
2 000-2 999 €	14,6	12,0	17,3
>3 000 €	4,0	3,5	4,1
Geen inkomen	9,3	7,0	6,5
Geen antwoord	12,4	16,5	14,6
Totaal	100,0	100,0	100,0

Verschillen niet significant.

Tabel B1.53 Uit hoeveel personen bestaat uw *gezin* (uzelf inbegrepen)? Met gezin bedoel ik alle personen die hun hoofdverblijfplaats op dezelfde plaats hebben?

... personen	Percentage
1 persoon	16,9
2 personen	39,0
3 personen	16,6
4 personen	17,8
5 personen of meer	9,8
Totaal	100,0

Tabel B1.54 Hierna beschrijven we kort enkele *types van personen*. Kunt u voor elk van de beschreven personen aangeven in welke mate deze persoon wel of niet op u lijkt?

Human values (Schwartz)	Lijkt sterk op mij	Lijkt enigszins op mij	Lijkt weinig op mij	Lijkt helemaal niet op mij
<i>Gelijkheid</i> Hij vindt het heel belangrijk dat iedereen in de wereld gelijkwaardig wordt behandeld. Hij vindt dat iedereen gelijke kansen moet hebben.	34,1	45,7	15,2	4,9
<i>Veiligheid</i> Het is belangrijk voor hem om in een veilige omgeving te leven. Hij vermijdt alles wat zijn veiligheid in gevaar zou kunnen brengen.	25,4	46,5	22,5	5,7
<i>Stimulatie</i> Hij houdt van verrassingen en is altijd op zoek naar nieuwe dingen om te doen. Hij vindt het belangrijk om veel verschillende dingen te doen in zijn leven.	16,2	36,5	34,4	12,9
<i>Conformisme</i> Hij vindt dat mensen moeten doen wat hen wordt opgedragen. Hij vindt dat mensen altijd de regels moeten volgen, zelfs als op dat moment niemand kijkt.	17,1	40,8	28,5	13,6
<i>Hedonisme</i> Het is belangrijk voor hem om zich te vermaken. Hij houdt ervan zichzelf te 'verwennen'.	14,9	40,4	32,4	12,3
<i>Autonomie</i> Het is belangrijk voor hem om zelf beslissingen te nemen over wat hij doet. Hij wil vrij en onafhankelijk van anderen zijn.	42,9	44,2	10,2	2,7
<i>Liefdadigheid</i> Het is erg belangrijk voor hem om de mensen rondom hem te helpen. Hij wil zorgen voor hun welzijn.	31,8	51,5	13,4	3,3
<i>Succes</i> Het is belangrijk voor hem om zeer succesvol te zijn. Hij hoopt dat mensen zijn prestaties erkennen.	12,0	36,1	36,1	15,8
<i>Macht</i> Het is belangrijk voor hem dat hij van anderen respect krijgt. Hij wil dat mensen doen wat hij zegt.	12,7	41,5	34,3	11,5

Tabel B1.54 Hierna beschrijven we kort enkele *types van personen*. Kunt u voor elk van de beschreven personen aangeven in welke mate deze persoon wel of niet op u lijkt? Vervolg

Human values (Schwartz)	Lijkt sterk op mij	Lijkt enigszins op mij	Lijkt weinig op mij	Lijkt helemaal niet op mij
<i>Traditie</i> Tradities zijn belangrijk voor hem. Hij probeert zich te houden aan de gewoonten die hij vanuit zijn geloof of zijn familie heeft meegekregen.	18,8	40,2	26,4	14,6

NB Conformisme en traditie stijgen naargelang men tot oudere leeftijdsgroepen behoort. Macht, succes, hedonisme en stimulatie dalen naargelang men tot oudere leeftijdsgroepen behoort.

Tabel B1.55 Hoe geïnteresseerd bent u in politiek?

	2012	Web 2010
Heel erg geïnteresseerd	14,6	9,8
Redelijk geïnteresseerd	47,3	41,9
Nauwelijks geïnteresseerd	24,9	36,6
Helemaal niet geïnteresseerd	13,2	11,6
Totaal	100,0	100,0

Tabel B1.56 Stel dat de Belgische regering verder in haar uitgaven zou moeten snoeien om haar begroting in evenwicht te krijgen, op welke manier zou dit volgens u moeten gebeuren? We geven u een reeks *beleidsdomeinen*, met daarbij telkens de vraag wat er met het *budget* voor dit domein moet gebeuren

	Substantieel verhogen	Een beetje verhogen	Gelijk houden	Een beetje verlagen	Substantieel verlagen
Defensie	2,7	6,8	26,9	32,5	31,2
Gezondheidszorg	20,2	31,8	44,0	3,2	0,8
Onderwijs	19,1	34,3	42,7	3,2	0,7
Justitie	15,2	28,7	39,7	12,8	3,6
Politie en veiligheid	17,7	29,2	43,3	7,5	2,3
Ontwikkelingshulp	3,6	15,4	38,5	21,6	20,9
Openbare werken	5,6	22,3	46,6	19,3	6,2
Mobiliteit en vervoer	9,3	24,9	48,6	12,8	4,4
Sociale zekerheid	13,4	27,8	49,8	7,0	2,0
Leefmilieu	10,1	26,3	48,5	10,8	4,3
Cultuur	3,5	11,8	44,6	28,4	11,7
Openbare omroep	1,3	4,5	44,1	32,6	17,5
Pensioenen	20,5	36,1	39,6	2,8	1,0
Werkloosheidsuitkeringen	5,3	12,1	38,0	25,8	18,9
Welzijnszorg	13,7	28,7	45,5	9,1	3,1

Tabel B1.57 Geloofsovertuiging

Bent u ...	2012	Web 2010
gelovig en praktiserend (= u gaat regelmatig maar de mis, dienst, gebed)	8,1	11,1
gelovig maar niet praktiserend	52,6	55,7
ongelovig	39,3	33,2
Totaal	100,0	100,0

NB Bij de leeftijdsgroep 65+ vinden we 19,5% praktiserenden, 64,2% niet-praktiserenden en 16,3% ongelovigen.

Tabel B1.58 Respondentenprofiel na herweging op basis van de populatiecijfers

	Percentage
<i>Geslacht</i>	
Man	49,2
Vrouw	50,2
<i>Leeftijd</i>	
18-24 jaar	11,8
25-44 jaar	38,6
45-64 jaar	37,1
65+ jaar	12,5
<i>Scholingsniveau</i>	
Laaggeschoold (max. LSO)	34,4
Middengeschoold (HSO)	37,8
Hooggeschoold (HO+)	27,8
<i>Regio</i>	
Vlaanderen	58,1
Wallonië	32,1
Brusselse regio	9,8

Bijlage 2 / Factor- en clusteranalyse

1. Inleiding

Analoog aan de bevraging in 2010 werd ervoor gekozen om een aantal houding- en opinie vragen te gebruiken als input voor factor- en clusteranalyse. *Factoranalyse* herleidt de weerhouden houding- en opinie vragen tot factoren of dimensies waarbinnen de antwoorden op een aantal vragen onderling sterk correleren. Door *clusteranalyse* wordt de steekproef van deze barometer ingedeeld in een aantal groepen die een gelijkaardig antwoordpatroon vertonen over de weerhouden vragen en die bijgevolg in principe te typeren of te karakteriseren zijn.

De *weerhouden vragen* als input voor de factoranalyse waren de volgende:

V4 - In ontwikkelingslanden zijn veel mensen die over onvoldoende voedsel beschikken en onvoldoende toegang hebben tot onderwijs en medische zorgen. Welke van de volgende uitspraken beschrijft best hoe u hier tegenover staat?

- Ik hou me daar niet mee bezig
- Ik ben me ervan bewust maar ik trek mij dit niet aan
- Ik ben me ervan bewust en ik trek me dit wel aan
- Ik trek me dit heel erg aan

V5 - Kunt u aangeven in welke mate u akkoord of niet akkoord gaat met de volgende uitspraken?

- a. De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden
- b. Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren
- c. Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen
- d. De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen
- e. De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot
- f. De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden
- g. De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden
- h. Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan
- i. Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven
- j. Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken

k. Het armoedeprobleem valt niet op te lossen

- Helemaal akkoord
- Eerder akkoord
- Deels akkoord, deels niet akkoord (of geen mening)
- Eerder niet akkoord
- Helemaal niet akkoord

V6 - Sommige mensen vinden dat ons land meer geld aan ontwikkelingshulp moet besteden. Anderen vinden dat ons land juist minder moet besteden. Wat vindt u, moet ons budget voor ontwikkelingshulp ...

- Vermeerderen
- Gelijk blijven
- Verminderen

V8 - Hoe wordt volgens u het geld dat we uitgeven aan ontwikkelingshulp besteed?

- Zeer goed
- Goed
- Deels goed, deels slecht
- Slecht
- Zeer slecht

V9 - Er zijn verschillende redenen waarom we aan ontwikkelingshulp kunnen doen. In dit verband zullen zo meteen een aantal uitspraken verschijnen. Kunt u per uitspraak aangeven in welke mate deze voor u een reden vormt om aan ontwikkelingshulp te doen?

- a. Door meer ontwikkelingshulp vermindert de kans op oorlog en aanslagen
- b. Door meer welvaart in de ontwikkelingslanden zullen onze producten ginds meer worden verkocht
- c. Uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen
- d. Als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België
- e. We zijn door ons koloniaal verleden mee de oorzaak van de armoede in de ontwikkelingslanden
- f. Alle rijkdom van de wereld moet herverdeeld worden tussen het noorden en het zuiden
- g. We zijn door onze CO₂-uitstoot mee verantwoordelijk voor veel problemen in ontwikkelingslanden

- Een belangrijke reden
- Voor een stuk een reden
- Niet echt een reden
- Helemaal geen reden

De weerhouden vragen zijn *niet volledig dezelfde als bij de barometer van 2010*.

Nieuw zijn met name de vragen V5 a-b-c-d en h-i-k, V6 en V8.

Vragen die in 2010 wel werden ingebracht en er nu niet bij waren:

- goed georganiseerde ontwikkelingshulp heeft positieve gevolgen voor de derde wereld;
- de armoede in de derde wereld is een gevolg van de godsdienst of cultuur van hun bevolking;
- ontwikkelingsorganisaties trekken lessen uit het verleden om hun aanpak te verbeteren.

Dit maakt dan ook dat er een reële kans bestaat dat andere factoren en clusters zullen gevormd worden.

2. Factoranalyse

Na het herijken van de ingebrachte variabelen leverde de factoranalyse na het beschouwen van de 'Eigenvalue' (per factor toegevoegde verklaring van de totale correlatiematrix) 4 factoren op. We krijgen daarbij het volgende geroteerde factorpatroon en de volgende bijhorende factorladingen.

Tabel B2.1 Houdingen ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking: factoranalyse

Ingebrachte variabele	Factor 1	Factor 2	Factor 3	Factor 4
Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan	81	-16	11	-7
Doordat mensen uit andere landen naar hier zijn gekomen, is België een slechtere plek geworden om te wonen	73	-9	22	-10
De ontwikkelingslanden moeten zelf hun problemen oplossen zonder steun uit het Noorden	71	-17	-1	-12
Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken	69	0	-9	-8
Het zou een goede zaak zijn om voor sommige misdaden de doodstraf terug in te voeren	60	-7	21	-14
In ontwikkelingslanden zijn veel mensen die over onvoldoende voedsel beschikken etc. (...): ik hou me daar niet mee bezig	50	-23	-2	-23
Door meer ontwikkelingshulp vermindert de kans op oorlog en aanslagen	-41	29	36	-2
Uit solidariteit moeten we de mensen die in de ontwikkelingslanden in armoede leven helpen	-64	35	13	10
Hoe wordt volgens u het geld dat we uitgeven aan ontwikkelingshulp besteed? Goed	-64	8	5	-11
Sommige mensen vinden dat ons land meer geld aan ontwikkelingshulp moet besteden. Anderen ... minder. Moet ons budget voor ontwikkelingshulp ...? Vermeerderen	-70	28	-7	2
De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden	3	75	-11	6
We zijn door ons koloniaal verleden mee de oorzaak van de armoede in de ontwikkelingslanden	-27	64	2	-8
We zijn door onze CO ₂ -uitstoot mee verantwoordelijk voor veel problemen in ontwikkelingslanden	-25	64	10	-9
Alle rijkdom van de wereld moet herverdeeld worden tussen het noorden en het zuiden	-17	63	10	34
De kloof in de wereld tussen het rijke noorden en het arme zuiden is onaanvaardbaar groot	-18	54	1	31
Door meer welvaart in de ontwikkelingslanden zullen onze producten ginds meer worden verkocht	-3	6	70	-1
Als gevolg van meer welvaart in ontwikkelingslanden zal men ginds minder geneigd zijn te emigreren naar landen zoals België	6	11	70	3
Onze ontwikkelingshulp mag ook ten goede komen voor de kansen van Belgische bedrijven	13	-15	50	7
De overheid zou maatregelen moeten nemen om de inkomensverschillen in ons land te verkleinen	20	36	6	71
De meeste werklozen proberen niet echt om een baan te vinden	44	5	14	-50
Het armoedeprobleem valt niet op te lossen	32	3	-13	-56

De scores in bovenstaande tabel zijn de factorladingen (die van 0 tot +/- 100 kunnen variëren). We hebben volgens de gebruikelijke maatstaven de scores hoger dan 50 of lager dan -50 weerhouden als samenstelling van de factor.

Met oog op een beter begrip dienen de scores van factor 1 en factor 4 rekenkundig te worden omgedraaid

Zo komen we tot vier inhoudelijk duidbare factoren:

- factor 1 focust op *solidariteit*. Mensen die hier hoog op scoren vinden dat armoede en ellende op zich een voldoende reden vormt om te helpen. In een mondiale context betekent dit dat volgens deze opvatting ontwikkelingssamenwerking nodig is en in regel tot positieve resultaten leidt. Er zit een *humanitaire* ondertoon in, die ook tot uiting komt in een soort basisededogen naar immigranten, en ook naar misdadigers (dus: tegen de doodstraf). Mensen die hier laag op scoren vinden dat ieder verantwoordelijk is voor zijn eigen leefomstandigheden en dat ontwikkelingssamenwerking derhalve geen goede zaak is;
- factor 2 focust op de globale *schuld* of verantwoordelijkheid die het Noorden heeft. Wie hier hoog op scoort vindt dat we verplicht zijn tot ontwikkelingssamenwerking omwille van het koloniale verleden, de CO₂-uitstoot, de hedendaagse uitbuiting van ontwikkelingslanden. Men vindt de kloof onaanvaardbaar en men is pro herverdeling. Er zit dan ook een egalitaire ondertoon in;
- factor 3 focust op de *voordelen* die ontwikkelingssamenwerking voor ons inhouden: verkoop van producten, minder immigratie, kansen voor Belgische bedrijven. Deze factor drijft op een *utilitaire* ondertoon;
- factor 4 ten slotte, richt zich erop dat er *geen motief* is voor ontwikkelingssamenwerking. Er zullen altijd rijken en armen zijn, werklozen zijn werkloos omdat ze niet naar werk zoeken. De mensen zijn zoals ze zijn, en interventie zal daar niets aan veranderen. We zien hier een *fatalistische* ondertoon.

Ook in 2010 kwamen uit de factoranalyse de factoren 1, 2 en 3 te voorschijn. Toen was er ook een factor 'Zuid-verantwoordelijkheid' die nu (in negatieve vorm: 'armoede is niet de Zuid-verantwoordelijkheid') mede onder factor 1 valt. Nu is er de 'nieuwe' factor 4, fatalisme. Deze hebben we geïnduceerd door een aantal algemeen maatschappelijke uitspraken toe te voegen, die evenwel ook bepalen hoe mensen naar armoede en verantwoordelijkheid kijken.

3. Clusteranalyse

Er werd vervolgens met behulp van deze factoren onder de respondenten een aantal groepen of clusters onderscheiden, waarbij 'maximalisatie van informatie' wordt nagestreefd. Dit betekent dat geprobeerd wordt een zo groot mogelijk aantal clusters te vormen op een manier die statistisch gezien nog consistent is (kleine binnengroep variantie en grote tussengroep variantie), en die interpreteerbaar is. Zodoende kwamen we tot zeven clusters:

Tabel B2.2 Houdingen ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking: clusteranalyse

Cluster	Dimensies	Gemiddelde (schaal 0-100)
Believers 17,5%	OS omwille van solidariteit	72,5
	OS omwille van schuld en gelijkheid	75,3
	OS omwille van de voordelen	64,2
	Fatalisme	24,8
Welwillenden 20,0%	OS omwille van solidariteit	63,5
	OS omwille van schuld en gelijkheid	51,2
	OS omwille van de voordelen	42,0
	Fatalisme	41,6
Behoudsgezinden 9,0%	OS omwille van solidariteit	36,5
	OS omwille van schuld en gelijkheid	71,6
	OS omwille van de voordelen	70,8
	Fatalisme	51,9
Utilitaristen 29,5%	OS omwille van solidariteit	47,7
	OS omwille van schuld en gelijkheid	45,6
	OS omwille van de voordelen	72,7
	Fatalisme	38,1
Non-believers 7,7%	OS omwille van solidariteit	26,9
	OS omwille van schuld en gelijkheid	28,8
	OS omwille van de voordelen	46,3
	Fatalisme	31,3
Elitaristen 10,5%	OS omwille van solidariteit	30,1
	OS omwille van schuld en gelijkheid	25,8
	OS omwille van de voordelen	70,7
	Fatalisme	63,4
Nihilisten 5,8%	OS omwille van solidariteit	27,0
	OS omwille van schuld en gelijkheid	32,6
	OS omwille van de voordelen	33,1
	Fatalisme	64,6

Noot: de Clusterlabels ('Believers' etc.) worden enkel nominaal gebruikt, voor het gemak van werken. Deze labels vallen niet noodzakelijk samen met de connotatie die ze bij deze of gene opwekken. Ze vallen qua inhoudelijke omschrijving ook niet volledig samen met de labels die in 2010 gebruikt zijn, wat meteen ook wil zeggen dat vanuit deze clusters geen vergelijking in de tijd kan gemaakt worden. Vergelijkingen in de tijd dienen zich te beperken tot afzonderlijke variabelen (cf. bijlage 1 van dit rapport).

In de bespreking hieronder overlopen we wat deze groepen kenschetst.

4. Bespreking van de clusters

Cluster 1: believers

Deze groep, die 17% van de bevolking vertegenwoordigt, is uitgesproken pro ontwikkelingssamenwerking, en dit om meer dan één reden: men vindt solidariteit een plicht, men gelooft dat het geld voor ontwikkelingssamenwerking goed besteed wordt. Men vindt dat op ons een morele verantwoordelijkheid ligt, omwille van vroeger en huidig onrecht het Zuiden aangedaan. Men vindt ten slotte dat ontwikkelingssamenwerking ook ons te goede komt (afzet van onze producten, kansen voor onze bedrijven, minder immigratie).

In het algemeen staat men positief ten aanzien van beleidsinterventies, geeft men blijk van mededogen en toont men zich voorstander van gelijkheid.

Deze groep is sterker vertegenwoordigd bij hoger gediplomeerden, bij mensen die werken in het onderwijs of de non-profit (zorg), bij werkzoekenden en bij inwoners van het Brussels gewest. Een kleine 30% van deze groep leest *De Standaard*⁴ of *De Morgen* terwijl dat bij de krantlezende bevolking in het algemeen slechts 12% is. Onder deze groep treffen we ook het meest Canvas-kijkers aan (50% dagelijks of minstens vijf dagen van de week). 74% toont zich geïnteresseerd in de politiek (bij de bevolking: 62%), 14% is gelovig-praktiserend (bevolking: 8%) en 43% niet-gelovig (bevolking: 39%).

60% van de believers waren in 2011 donateur, verreweg het hoogste cijfer van alle groepen (bevolking: 33%). De believers zijn ook de groep die het best op de hoogte is van thema's gerelateerd aan ontwikkelingssamenwerking.

Naar waardeovertuiging scoren de believers uitgesproken hoog op universalisme (de overtuiging dat alle mensen recht hebben op een gelijkwaardige behandeling); daarnaast ook op liefdadigheid en autonomie.

Cluster 2: welwillenden

Deze groep, 20% van de bevolking, staat welwillend tegenover solidariteit en ontwikkelingssamenwerking, maar scoort lager op de motieven 'schuld' en 'voordeel'. Men is ook niet helemaal overtuigd van het gelijkheidsprincipe.

4 De lees- en kijkgegevens van de respondenten betreffen slechts een gedeelte van de Nederlandstalige panelleden. In ons bestand gaat het om 550 van de 1 719 respondenten. Deze gegevens zijn afkomstig uit andere onderzoeken waarin deze vragen werden gesteld, en waarvan de antwoorden in het profiel van de betrokken respondent werden opgeslagen.

33% van degenen jonger dan 25 jaar rekenen zich tot deze groep. We zien deze groep ook sterker vertegenwoordigd in Vlaanderen, onder de vrouwen, onder mensen in het onderwijs en onder studenten.

Een goeie 50% van deze groep waren in 2011 donateur. Slechts 57% toont zich geïnteresseerd in de politiek. 12% is gelovig-praktiserend.

Naar waardeopvattingen springt deze groep er nergens uit, wett op zich veelzeggend is en deze groep misschien nog het meest karakteriseert: mensen die welwillend staan tegenover de georganiseerde hulp aan de medemens in nood, maar zonder ideologisch of maatschappelijk kader, eerder vanuit een vrijblijvende positieve opstelling in het algemeen.

Cluster 3: behoudsgezinden

Behoudsgezinden is misschien een verkeerd gekozen term, maar het is moeilijk deze categorie te duiden. Deze groep vertegenwoordigt slechts 9% van de bevolking, toont zich eerder afkerig tegenover solidariteit en ontwikkelingssamenwerking, maar vindt wel dat ontwikkelingssamenwerking een schuld aflost (koloniaal optreden, CO₂-uitstoot, ...) en tegelijk ook voordelen biedt (onze producten verkopen, migratiestop, ...). Verder is een zekere mate van fatalisme deze groep niet vreemd.

In deze groep treffen we beduidend meer ouderen aan (24% is ouder dan 65, tegen 12,5% in de bevolking), ook meer laaggeschoolden (49% - wat verband houdt met de leeftijd). Deze groep is ook beter dan gemiddeld vertegenwoordigd onder de mannen, onder arbeiders en middenstanders en onder VTM-kijkers.

Slechts 20% van deze groep waren in 2011 donateur, en de kennis van ontwikkelingsgerelateerde thema's lijkt eerder laag. Naar waardeovertuiging scoort deze groep hoger dan gemiddeld op traditionele waarden en op veiligheid en zekerheid. Vandaar de naam die we aan deze groep gegeven hebben.

Cluster 4: utilitaristen

Met meer dan 29% is dit de grootste groep. Het is de groep die niet gewonnen is ontwikkelingssamenwerking uit solidariteits-, schuld- of rechtvaardigheidsoverwegingen, maar die zich toch realiseert dat ontwikkelingssamenwerking een aantal voordelen inhoudt: kansen voor onze bedrijven, afzet van onze producten, minder immigratie.

Deze groep is sterker dan gemiddeld vertegenwoordigd onder de ambtenaren, de zelfstandigen, de zaakvoerders, de vrije beroepen en wat gezinssamenstelling betreft, de alleenstaande ouders.

Van deze groep gaf 28% in 2011 geld voor de ontwikkelingslanden. Macht is een waarde die meer dan gemiddeld scoort onder deze groep.

Cluster 5: non-believers

De non-believers zijn met een kleine 8%. We betitelen ze als non-believers omdat ze niet hoog oplopen met Noord-Zuid solidariteit of met ontwikkelingssamenwerking om welk motief dan ook. Toch scoort deze groep ook niet als fatalistisch: zij vindt niet dat het armoedeprobleem niet op te lossen is, ook niet dat de overheid niets moet doen om de inkomensverschillen te verkleinen, ook niet dat werklozen niet proberen een baan te vinden.

Het profiel van deze groep is iets ouder dan gemiddeld, bevat veel laaggeschoolden en weinig hooggeschoolden, meer mannen, meer Franstalige (vooral uit Wallonië, niet zozeer uit Brussel), veel koppels zonder kinderen (of met de kinderen reeds de deur uit), vooral Het Laatste Nieuws-lezers, en veel niet-gelovigen. Slechts 2,7% zijn kerkgangers.

Slechts 5,7% van deze groep heeft in 2011 geld gedoneerd voor ontwikkelingssamenwerking.

Een stimulerend leven leiden, autonomie en traditie zijn voor deze groep, in vergelijking met andere groepen, belangrijke waarden.

Cluster 6: elitaristen

Deze groep betreft een goede 10% van de bevolking. Het gaat om mensen die niet hoog oplopen met solidariteit, ontwikkelingssamenwerking en schuldmotieven, maar die in ontwikkelingssamenwerking toch nog enkele voordelen zien - en met name voor ons! Deze groep karakteriseert zich bovendien als fatalistisch: armoede kan niet verholpen worden, werklozen willen eenvoudig niet werken, ongelijkheid hoeft men niet tegen te gaan.

71% van deze groep zijn Vlamingen, 62% van hen zijn mannen. We treffen onder de fatalisten relatief meer zaakvoerders, vrije beroepen en kaderleden aan maar, om dit in perspectief te stellen: deze samen vormen toch slechts 12% van de groep elitaristen. Naar leeftijds- en diplomaverdeling verschilt deze groep niet van de bevolking in het algemeen, maar naar gezinssamenstelling zien we dat het in 51% van de gevallen om koppels met kinderen gaat (op bevolkingsniveau is dit 41%). De Standaard, De Morgen en Canvas scoren onder elitaristen zeer laag. 65% zijn regelmatige VTM-kijkers. Nauwelijks 3% van deze groep zijn kerkgangers.

12% van de elitaristen heeft in 2012 geld gedoneerd voor ontwikkelingssamenwerking.

Universalisme als waarde scoort zeer laag in deze groep; veiligheid, hedonisme, autonomie en achievement (iets bereiken in je leven) scoren beduidend hoger dan gemiddeld.

Cluster 7: nihilisten

De groep die we hier de nihilisten genoemd hebben, een kleine 6% van de bevolking, verschilt van de vorige groep in de zin dat zij geen enkele reden zien waarom er ontwikkelingssamenwerking zou moeten zijn, ook niet de gebeurlijke voordelen 'voor ons'. Zij tonen zich ook uitgesproken fatalistisch: er zullen altijd arme mensen zijn.

Deze groep treffen we meer aan bij Vlamingen en bij mannen, het gemiddeld diplomaniveau is iets lager, de gemiddelde leeftijd iets hoger. De verdeling over de beroepsgroepen vertoont geen significante afwijkingen wanneer we met de bevolking in het algemeen vergelijken. Men vindt nihilisten wel iets meer dan gemiddeld bij de alleenstaanden zonder kinderen. 70% van de krantlezers onder hen lezen Het Nieuwsblad of Het Laatste Nieuws. Slechts 50% van de nihilisten zegt ten minste enige interesse voor de politiek. Dit cijfer is het laagste van alle groepen. 4,2% is kerkganger, 49% is ongelovig.

10,7% van de nihilisten heeft in 2011 gedoneerd.

Wat waardeovertuiging betreft zien we iets merkwaardigs: nihilisten scoren lager dan het gemiddelde op nagenoeg alle waarden. Met name universalisme en liefdadigheid als waarde scoren veel lager, maar ook de zelfgeoriënteerde waarden. Dit bevestigt het beeld van mensen die eerder negatief in het leven staan, met een laag zelfbeeld, en een geringe interesse voor medemens en samenleving. Deze groep is geen 'sociologische groep', in de zin dat ze moeilijk te karakteriseren is naar morfologische kenmerken. Men vindt ze in alle lagen van de maatschappij.

Bijlage 3 / Groepsgesprekken

Opzet en aanpak

Vanuit de overweging dat bij kwantitatieve resultaten van een bevraging behoefte is aan een gefundeerde inhoudelijke duiding, werd bij de evaluatie van de barometer van 2010 gesuggereerd om de volgende meting (2012) te laten vergezellen door een aantal focusgroepsgesprekken. Focusgroepsgesprekken zijn een in de marketing gebruikte methode is om met een panel 'potentiële' consumenten na te gaan of hetzij een nieuw product, hetzij een nieuwe promotie van een bestaand product zal aanslaan. In de sociale wetenschappen worden focusgroepen veeleer gebruikt als brainstormfase, voorafgaand aan een representatieve survey. De bedoeling is dan dat de focusgroep het materiaal biedt dat toelaat om naderhand in de survey relevante en verstaanbare vragen te stellen.

In dit onderzoek, dat tot voorwerp heeft het kennen, meten en begrijpen van het maatschappelijk draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking, willen we de focusgroepen niet zozeer als exploratieve brainstorm gebruiken, maar als verdieping: *het verduidelijken, begrijpbaar maken en valideren van opinies, houdingen en motieven die uit de barometer naar boven kwamen*. In die zin spreken we verder in dit verslag niet over focusgroepen maar over groepsgesprekken.

Voor de *samenstelling en selectie* van deelnemers voor deze groepsgesprekken werden een aantal strategische beslissingen genomen. Vervolgens werd voor de werving van deelnemers en de technische organisatie middels een oproep door de FOD Buitenlandse Zaken een enquêtebureau gecontacteerd (GfK-Significant). Er werd voor geopteerd om acht groepsgesprekken te laten plaatsvinden, vier in het Nederlands en vier in het Frans. Voorts diende de selectie ervoor te zorgen dat vier van de groepen bestonden uit mensen ouder van veertig en vier groepen uit mensen jonger dan veertig. Een ander criterium was de scholingsgraad: vier groepen bestaan uit lager- en middengeschoolden (HSO als hoogst behaalde diploma), en vier groepen uit hogeschoolden. Door te werken met homogene groepen op gebied van taal, leeftijdsgroep en scholingsniveau vermindert de kans dat bepaalde deelnemers zich op grond van deze kenmerken geïntimideerd zouden voelen, waardoor ze niet voluit aan het gesprek zouden deelnemen. Binnen de groepen werd bij de werving gestreefd naar een gelijke samenstelling mannen/vrouwen en een zekere spreiding van de beroepsactiviteiten. Alle deelnemers, onafgezien hun afkomst, hadden de Belgische nationaliteit. De groepen bestonden uit minimaal acht en maximaal elf deelnemers.

Op basis van dit design hebben de volgende groepsgesprekken plaatsgevonden:

Datum en uur	Plaats	Kenmerken groep	Aantal deelnemers
23/4: 17.30 u.	Antwerpen	18-40 jaar: hogeschoold	11 (5m + 6v)
23/4: 20.00 u.	Antwerpen	40+: laag- of middengeschoold	10 (5m + 5v)
7/5: 17.30 u.	Namen	18-40 jaar: laag- of middengeschoold	9 (5m + 4v)
7/5: 20.00 u.	Namen	40+: hogeschoold	9 (5m + 4v)
8/5: 17.30 u.	Hasselt	18-40 jaar: laag- of middengeschoold	9 (6m + 3v)
8/5: 20.00 u.	Hasselt	40+: hogeschoold	9 (6m + 3v)
14/5: 17.30 u.	Brussel	40+: laag- of middengeschoold	10 (4m + 6v)
14/5: 20.00 u.	Brussel	18-40 jaar: hogeschoold	8 (3m + 5v)

De 'lead questions', door de moderator naar voor gebracht om de discussie en ideeënuitswisseling op gang te brengen waren de volgende:

Inleiding: bedoeling van dit gesprek en aanpak; voorstellingsronde (voornaam en beroep)

Korte enquête

NB: de deelnemers kregen vijf minuten de tijd om enkele vragen van de barometer te beantwoorden, hetgeen moet toelaten voor het geheel van alle deelnemers aan de groeps gesprekken na te gaan of en in welke mate hun houding tegenover Noord-Zuidsolidariteit en ontwikkelingssamenwerking afwijken van de Belgische bevolking.

Voorstellingsronde

Vragen

1. Voorlezen statement: nog verduidelijken of motiveren?
NB: de deelnemers waren op voorhand gevraagd een korte reactie te formuleren op de vraag: in discussies over ontwikkelingssamenwerking zijn er uitgesproken voor- en tegenstanders en mensen met een genuanceerde mening hierover. Kunt u in een aantal zinnen uitleggen wat uw mening over ontwikkelingssamenwerking is?
2. Reacties onderling, reactie moderator
3. Vertrouwdheid en beeld van OS:
 - kent u mensen in OS?
 - bent u in ontwikkelingsgebieden geweest?
 - welk beeld hebt u van OS? Hoe stelt u zich dit in concreto voor?

4. We tonen enkele bevindingen uit onze recente enquête onder de Belgische bevolking.

De rijkdom in het Noorden is gebaseerd op armoede en uitbuiting van de ontwikkelingslanden: 28% akkoord/40% tussenin/32% niet akkoord.

Ontwikkelingshulp is eerder een rem dan een ondersteuning om uit de armoede te geraken: 21% akkoord/42% tussenin/37% niet akkoord.

Zolang in België mensen in armoede leven, moet er geen geld naar ontwikkelingshulp gaan: 40% akkoord/30% tussenin/30% niet akkoord.

Hoe wordt volgens u het geld dat we uitgeven aan ontwikkelingssamenwerking besteed? 9% goed/52% tussenin/39% slecht.

Vragen hierbij:

- hoe staat u tegenover deze uitspraken?
 - wat is volgens u de verklaring van deze antwoordverdeling? (reflecteert dit wat u hoort/ziet in uw entourage?)
5. Hebt u nu dezelfde opvatting over OS als pakweg tien jaar geleden? Desgevallend: waarom is uw mening veranderd? We zien dat in 2003 nog 50% van de bevolking vond dat meer geld naar OS moest gaan, nu is dat nog hoop en al 17%. Hebt u daar een uitleg voor? Wat speelt bij de mensen?
 6. Is OS voor de burger een kwestie van geld geven?
 - wat zou mensen er kunnen toe brengen meer te geven?
 - als u zelf iets voor OS doet, is dit via geld geven? Of op een andere manier? Zou u liever op een andere manier iets doen?
 - vindt u dat ontwikkelingssamenwerking de manier is om de mensen in het Zuiden bij te staan, of zijn er ook andere manieren?
 7. Hebt u vertrouwen in de organisaties die met OS bezig zijn?
 - de overheid;
 - niet-gouvernementele organisaties zoals Artsen Zonder Grenzen, 11.11.11, Broederlijk Delen, Vredeseilanden;
 - zijn er nog andere die met OS bezig zijn? Doen deze het goed, beter, slechter?
 8. Er zijn ook andere manieren om de mensen in het Zuiden bij te staan. We lijs-ten er hier enkele op: direct contact, specialisten sturen, eerlijke handel, mensen uit het Z toelaten hier te studeren.
 - zijn dat vormen van solidariteit? Zou het u persoonlijk aanspreken?

Hoe representatief zijn de groepsgesprekken?

Behoudens de richtlijnen aan het selectiebureau (leeftijd, geslacht, scholingsniveau, locatie) gebeurt de samenstelling van de groepsgesprekken op lukrake wijze. Het is dus maar zeer de vraag in welke mate de deelnemers 'de bevolking' vertegenwoordigen. Strikt genomen is het niet de bedoeling dat de groepsdeelnemers in hun gezamenlijkheid een representatieve steekproef vormen, maar onderzoeksmatig hebben we er ook geen baat bij als het gaat om een naar opvattingen al te specifieke groep. We hebben daarom de deelnemers een kleine enquête voorgelegd die grosso modo enkele vragen uit de barometer heeft hernomen, om de antwoordverdeling bij de deelnemers te kunnen vergelijken met de antwoordverdeling in de barometer.

Uit de antwoorden bleek dat op geen enkele van de vragen die om solidariteit gaan de verdeling tegen de nationale trend inging, al troffen we vaak een iets mildere attitude aan. Slechts 6,7% van de deelnemers vonden dat de ontwikkelingslanden hun problemen zelf moesten oplossen zonder hulp van het Noorden (tegenover 16,1% die dat vonden bij de bevolking in het algemeen). 21,3% van de deelnemers zien ontwikkelingshulp eerder als een rem dan als een ondersteuning om uit de armoede te geraken (tegenover 21,0% bij de bevolking). 92% van de deelnemers vinden de kloof tussen het rijke noorden en het arme zuiden onaanvaardbaar (tegen 62,6% van de bevolking).

Tegenover ontwikkelingssamenwerking stelden de deelnemers zich in regel wel positiever op. Dit kan met de selectie te maken hebben (er werd bij de werving medegedeeld waarover het gesprek zou gaan), maar ook met de sociale wenselijkheid (invullen enquête in het bijzijn van anderen).

We geven enkele tabellen ter vergelijking.

Tabel B3.1 'Hoe wordt volgens u het geld dat we uitgeven voor ontwikkelingshulp besteed?'
Vergelijking procentuele antwoordverdeling deelnemers met bevolking

	Deelnemers groepsgesprekken	Bevolking (barometer 2012)
Goed of zeer goed	16,0	8,6
Deels goed, deels slecht	73,3	52,4
Slecht of zeer slecht	10,7	39,0
Totaal	100,0	100,0

Tabel B3.2 'Moet ons budget voor ontwikkelingshulp vermeerderen, gelijk blijven of verminderen?' Vergelijking procentuele antwoordverdeling deelnemers met bevolking

	Deelnemers groepsgesprekken	Bevolking (barometer 2012)
Vermeerderen	24,0	10,0
Gelijk blijven	49,3	31,7
Verminderen	10,7	44,5
Weet niet	16,0	13,8
Totaal	100,0	100,0

Verder had 49,3% van de deelnemers het afgelopen jaar (2011) geld gegeven voor ontwikkelingslanden, tegen 33% van de bevolking volgens de barometer.

We kunnen dus stellen dat we geen volledig representatieve maar wel een valide selectie van deelnemers hadden om toe te laten dat verschillende motieven en argumenten tijdens de gesprekken aan bod zouden komen.

De inhoudelijke analyse van de gesprekken is gebeurd op basis van de transcripties van de opgenomen beelden. Hoewel in verschillende gesprekken soms ongewild verschillende thema's aan de orde kwamen, zien we toch een aantal gemeenschappelijke grote lijnen door alle gesprekken heen. Het is dan ook daarop dat we bij het groeperen van de bevindingen nader ingaan.

Bevindingen

Kennis en vertrouwdheid

“Wij geven gewoon geld en zeggen trek uw plan. Als je daar met een bomvol geld afkomt zullen een dertigtal slimmeriken zeggen: geef dat maar aan ons, wij weten daar wel raad mee. De rest kijkt ondertussen met de vraag wat er nu gaat gebeuren.”

(Groep laag- en middengeschoolden, jonger dan 40 jaar, Hasselt, 8 mei 2012)

“Oui, je connais des personnes à la coopération au développement. En effet je suis allé au Burundi et au Rwanda et selon moi il y a une distinction entre aide humanitaire et coopération au développement. Le premier, c’est donner du poisson et le deuxième, c’est montrer comment pêcher.” (personne 8).

“Pour moi coopération au développement veut dire accord international et aide humanitaire veut dire ONG.” (personne 7).

(Groep hogeschoolden, jonger dan 40 jaar, Brussel, 15 mei 2012)

Het viel in zowat alle groepen op dat het kennisniveau rond ontwikkelingssamenwerking eerder laag ligt. De meeste mensen hebben geen enkel besef over de grootteorde van het budget, of over welke landen het gaat. Ook over de vorm die ontwikkelingssamenwerking aanneemt heeft men nauwelijks een idee. Wat meestal naar boven komt zijn de archetypische ‘projecten’ (waterputten, landbouw) en financiële transfers. Ook de bilaterale samenwerking is een grote onbekende. Men denkt dat de Belgische overheid bij wijze van spreken een aantal geldenveloppes uitdeelt aan een aantal regeringsleiders in ‘arme landen’. Bij verder doorvragen komt naar boven dat er veel spelers zijn op dat terrein van ontwikkelingssamenwerking. Artsen Zonder Grenzen, 11.11.11, Damiaanactie en nog her en der een kleine organisatie (uit de buurt of gekend via-via) zijn de vaakst genoemde.

Toch wil dit niet zeggen dat men geen beeld heeft van ontwikkelingssamenwerking. Van het totaal aantal van 75 participanten hebben 41 (meer dan de helft dus) op een directe manier toegang tot de wereld van ontwikkelingssamenwerking: enkelingen omdat ze er zelf (in hun studenten- of poststudententijd) als vrijwilliger in meegedraaid hebben, of omdat ze in de gebieden waar het om gaat vertoefd hebben (anders dan als toerist), de meesten omdat ze iemand kennen die erin werkt als vrijwilliger, betaalde kracht, of fondsenwerver.

De participanten vormen op zich geen representatieve steekproef van de Belgische bevolking. Toch moeten we vaststellen dat een gedeelte van de bevolking wel een zekere voeling heeft met ontwikkelingssamenwerking, maar nauwelijks kennis van de mechanismes en het institutioneel bestel van ontwikkelingssamenwerking. Het beeld dat men ervan heeft is veelal afgeleid hetzij uit concrete maar zeer fragmentaire ervaringen, hetzij uit wat men in de media oppikt.

Solidariteit en ontwikkelingssamenwerking

“Kapitalist, dat is een scheldwoord, maar men moet maar eens kijken tot waar het ons gebracht heeft, daar moeten we ons bewust van zijn.” (persoon 4).

“Vinden wij het terecht dat wij ons Westers economisch model over die mensen hun hoofd uitsmeren? Wat ik nu hoor is allemaal ons, Westers economisch model dat wij ginder implementeren. Wij stellen ons geen enkele vraag of het niet andersom kan.” (persoon 9).

“Ik ken nog geen enkel ontwikkeld land dat niet ontwikkeld is door het kapitalisme. Als je nu ziet wat een ontwikkeling China maakt, wat een boom India gemaakt heeft.” (persoon 4).

“China was altijd gesloten, China is altijd een gesloten maatschappij geweest, zonder ontwikkelingshulp.” (persoon 9).

“Ik vind toch dat daar gevaar in schuilt hoor, want je gaat dan daar fabrieken oprichten. Is dat dan ook niet soms uit eigenbelang? Het zijn daar goedkopere werkrachten en dat is dan ten koste van onze mensen hier. Want dan gaan ze hun hele boel naar daar brengen en dan zitten wij hier met onze eigen mensen die geen werk vinden.” (persoon 1).

“Er is een establishment die maar rijker en rijker wordt, zodat je met 99% van de wereldbevolking, 1% hun weelde in stand moet houden. Daar zitten we ook mee. Het amazonewoud is aan het uitsterven, als wij zo verder doen, waar gaat onze planeet eindigen? Geboortebeperving, dat hoor ik ook niet in die ontwikkelingslanden, het zit misschien niet in hun cultuur maar ze zullen ergens moeten want je kan die mensen niet blijven voeden.” (persoon 2).

“Het belang van onderwijs! En vooral voor de meisjes, want het is bewezen dat als je investeert in ontwikkelingslanden in jongens dan hebben die later een betere job en schaffen die zich later een vrouwtje meer aan. Maar als je meisjes opleidt, die voeden de kinderen op en die zullen ze opvoeden naar een betere situatie. Dus investeren in de meisjes.” (persoon 6).

(Groep hooggeschoolden, ouder dan 40 jaar, Hasselt, 8 mei 2012)

Wat alvast niet in vraag wordt gesteld is de opvatting dat in een geglobaliseerde wereld betrokkenheid op en solidariteit met de armere regio's in het Zuiden voor zich spreekt. Niemand in de focusgroepen vindt met andere woorden dat de armen in het Zuiden maar hun plan moeten trekken.

Anderzijds betekent dit niet dat men zomaar gewonnen is voor ontwikkelingssamenwerking als 'instrument'. Een aanzienlijke groep ziet weliswaar nog de voordelen in van ontwikkelingssamenwerking, maar dan mits inachtneming van de juiste condities en modaliteiten. Maar in zowat alle focusgroepen waren ook mensen die het minder begrepen hebben op ontwikkelingssamenwerking. Die groep was dan weer allerminst homogeen. Sommigen zien meer heil in ondernemerschap en investeringen in de armere landen, vanuit de optiek dat dat het model is dat destijds de Westerse landen en meer recent ook de groeilanden (China, Korea, Brazilië, ...) welvaart heeft gebracht. Anderen vinden ontwikkelingssamenwerking een doekje voor het bloeden, een gewetenssusser die moet verhullen dat de economische Noord-Zuidverhoudingen flink scheef zitten.

Conditie voor ontwikkelingssamenwerking

“Ontwikkelingssamenwerking is niet zomaar ergens geld inpompen en weer vertrekken als het geld op is. Het moet de zelfredzaamheid van de mensen bevorderen zodat ze zelf verder kunnen, zonder onze hulp.”

(Groep hogeschoolden, jonger dan 40 jaar, Antwerpen, 23 april 2012)

“Dans les pays pauvres, c’est toujours l’impunité qui règne. Il faut donc aider ces pays au niveau judiciaire.”

(Groep laag- en middengeschoolden, jonger dan 40 jaar, Namen, 7 mei 2012)

Aan welke condities moet ontwikkelingssamenwerking voldoen? De vaakst geciteerde opmerkingen waren dat het effectiever moet, dat het tot zichtbare resultaten moet leiden, dat het transparant moet, dat het moet leiden tot zelfredzaamheid (‘geef ze geen vis maar leer ze vissen’), voorkomen dat men zich nestelt in afhankelijkheid. ‘Geld geven’ (men veronderstelt dat dit vaak gebeurt) is geen goede aanpak. Beter is ter plaatse technische assistentie geven en hen aanleren hoe ze het zelf moeten doen (landbouw, water, hygiëne). Ze moeten in staat zijn de aangebrachte technologie te onderhouden, en de volgende keer zelf in die technologie te voorzien. In die zin vindt men onderwijs en het overbrengen van kennis en vaardigheden ook heel belangrijk. Liefst heeft men dat dit ter plaatse gebeurt want mensen uit het Zuiden toelaten hier te studeren leidt er te vaak toe dat ze hier achteraf blijven hangen.

Transparantie

“Het geld blijft soms ‘kleven’ waar het niet hoort, ik denk dat het niet altijd 100% terecht komt.” (persoon 1).

“Ik denk dat hoe kleiner de organisatie, hoe meer kans dat het geld terechtkomt, want dan is er minder administratie mee gemoeid.” (persoon 9).

“Als we zien hoe Haïti er nog altijd bij ligt, ondanks de massale steun van gans de wereld. Hoe komt dat?” (persoon 7).

“Het komt ter plaatse in verkeerde handen terecht ...” (persoon 10).

(Groep laag- en middengeschoolden, ouder dan 40 jaar, Antwerpen, 23 april 2012)

De vaakst gehoorde opmerking over ontwikkelingssamenwerking was echter dat het te weinig transparant gebeurt. Men geeft iets en men weet vervolgens niet wat er met het geld gebeurt, waar het ‘blijft plakken’. Weinig deelnemers kunnen daarover echt bezwarende feiten voorleggen, maar toch lijkt het een hardnekkige opvatting die gevoed wordt door de ondoorzichtigheid van stricturen, uitgaven, bestedingen en resultaten van wat organisaties doen. Men gaat ervan uit dat dit ook het geval is met dat wat we geven via de belastingen. Dit gaat dan misschien naar corrupte of incompetent regimes. Ook hierover leeft de hardnekkige opvat-

ting dat Afrikaanse staatsstructuren niet koosjer zijn, en dat er best een Europees alziend oog direct toezicht houdt op wat er op het terrein gebeurt.

De achterdocht die langzaam maar zeker rond ontwikkelingssamenwerking ontstaan is, zal niet weggenomen worden door complexe websites of lange technische rapporten die soms bedoeld lijken om er niet aan uit te geraken. Men vindt het de plicht van de overheid en de organisaties om op begrijpelijke en eenvoudige manier uit te leggen wat er met het ingelegde geld is gebeurd: komt het terecht op de bestemming, waaraan is het besteed, en wat is er het gevolg van? (i.e. de output en de impact). De overheid moet daar proactief werk van maken, gebruik makend van de media.

Media en beeldvorming

“Les médias accentuent les bonnes nouvelles et quand quelque chose vraiment catastrophique se passe dans le monde, on en parle pour quelques jours, mais il faut l’accentuer pendant toute l’année. On est vraiment manipulé par les médias.”

(Groep laag- en middengeschoolden, jonger dan 40 jaar, Namen, 7 mei 2012)

Aan de ene kant realiseert men zich dat de media graag op rampen en schandalen mikken, en dat dit negatief werkt op de bereidheid bij mensen om te doneren. Aan de andere kant baseert men zich vaak op diezelfde media om kritiek te uiten op ontwikkelingssamenwerking. Haïti, de tsunami, Somalië worden als voorbeelden aangehaald van acties waarvan men weet dat de ingezette middelen voor een stuk hun doel niet bereikt hebben, of zelfs misbruikt werden. Er is ook een negatief beeld rond de expats, het personeel van ngo's ter plaatse, hun veronderstelde hoge weddes en luxueuze omstandigheden waarin zij leven.

Daartegenover staat het communicatiemodel dat bijvoorbeeld Plan België hanteert (meermaals naar voor gebracht): volledige verantwoording van de ingezette middelen, directe en concrete informatie naar de donateurs toe. Dit creëert vertrouwen en motiveert mensen hier om jaar na jaar een som voor het Zuiden opzij te zetten.

Het beeld dat men heeft van ontwikkelingssamenwerking hangt sterk af van de communicatie die men krijgt en die is soms - zoals hoger aangehaald - via familie en kennissen, maar vaakst via de media. Dit maakt dat men ontwikkelingssamenwerking ziet als hetzij concrete, kleinschalige projecten, te goeder trouw en betrouwbaar uitgevoerd, hetzij als grootschalige noodhulp operaties, waar corruptie en afwending van middelen steeds op de loer liggen. Op een substantieel gedeelte van ontwikkelingssamenwerking hebben de meeste mensen geen enkele kijk (o.m. de bilaterale samenwerking, de structurele ontwikkelingssamenwerking van ngo's, UN-agentschappen en Wereldbank, institutionele opbouw van vakbonden, boerenorganisaties, scholen, ziekenhuizen, etc.). Buiten het feit dat men de achterdocht ten gevolge van gebrekkige transparantie ernstig moet nemen, dient men zich er rekenschap van te geven dat de soms weinig genuanceerde mening bij veel mensen over ontwikkelingssamenwerking ook te maken heeft met

het eenzijdige beeld dat men ervan heeft. Daarnaast blijkt ook dat de (al dan niet gefundeerde) kritische publicaties van bijvoorbeeld T. Debels, L. Polman of Damisa Moyo, die in de wereld van ontwikkelingssamenwerking veel stof deden opwaaien, nauwelijks het grote publiek bereikt hebben. De enkele nieuwsflashes over mistoestanden bij de wederopbouw van Haïti of Somalische krijgsheren die noodhulp geconfisqueerd hebben, ressorteren bij het grote publiek een veel ingrijpender effect.

Veranderende opvattingen

“De rampen volgen elkaar snel op. Eerst was er de Tsunami, dan kwam Haïti. De mensen geven geld en dan kwam Pakistan. Ook dat kwam in de media maar er werd minder opgehaald. Misschien hebben de mensen iets van ‘ik heb al gegeven’. Of Pakistan spreekt misschien minder tot de verbeelding.”

(Groep hogeschoolden, jonger dan 40 jaar, Antwerpen, 23 april 2012)

“On s’est habitué à la situation en Afrique. Nous sommes aussi en pleine crise et je pense d’abord à l’avenir de mon fils qu’à l’avenir de cet enfant en Kenya. Je ne suis pas fier de le dire, mais c’est la réalité.”

(Groep laag- en middengeschoolden, jonger dan 40 jaar, Namen, 7 mei 2012)

“Maintenant, on a plus l’idée que si on ne les aide pas, ça peut retomber sur nous. Le monde entier est sensibilisé par des thèmes comme le réchauffement de la terre. Ce qu’on fait chez eux, c’est bien pour nous aussi.”

(Groep hogeschoolden, ouder dan 40 jaar, Namen, 7 mei 2012)

“Langs de andere kant moet je kijken wat er de laatste 10 jaar wel gelukt is. Ik heb het over India, China, Vietnam, Brazilië, die komen er allemaal uit maar dat is niet dankzij ontwikkelingssamenwerking. Er is geen enkel land waaraan we kunnen zeggen, dat is nu eens met ontwikkelingssamenwerking gedaan.”

(Groep hogeschoolden, ouder dan 40 jaar, Hasselt, 8 mei 2012)

“Dans le passé, on donnait de l’argent sans vraiment exiger de résultat, tandis que maintenant je pense que les gens sont beaucoup plus impliqués parce que le développement nous concerne tous. On donne à condition de voir les résultats.”

(Groep laag- en middengeschoolden, ouder dan 40 jaar, Brussel, 14 mei 2012)

De deelnemers kregen de vraag voorgelegd of hun denken over ontwikkelingssamenwerking in de loop der jaren veranderd is. Vervolgens werden ze geconfronteerd met de barometercijfers die een afkalvend draagvlak suggereren. In zowat alle groepen werden hiervoor zowel systemexogene als systeemendogene redenen ingeroepen.

Men gaat uiteraard niet voorbij aan het effect van de economische crisis, zowel het feit dat die bij een deel van de bevolking de koopkracht aantast, als de angst voor de toekomst die erdoor veroorzaakt wordt. Dit laatste gaat vaak samen met de opvatting dat de migratiestroom naar onze gebieden maar niet ophoudt en mogelijks onze samenleving kan ondermijnen, en de opvatting dat Europa aan het inboeten is aan macht en invloed. Tegelijk wordt het effect van de crisis ook gerealiseerd: dalende koopkracht hoeft niet te betekenen dat men niets meer zou overhebben voor de minder fortunlijken op deze wereld. Het werd ook onderkend dat 'arm zijn in België' nog lang niet de dimensie heeft van 'arm zijn in Afrika'.

Maar bij de meeste deelnemers heerst ook de opvatting dat er iets mis is met ontwikkelingssamenwerking. Na vijftig jaar ziet men nog geen echte resultaten. Er wordt met de beschuldigende vinger gewezen naar het Zuiden, waar al teveel leiders, politici, ambtenaren als corrupt, lui of incompetent worden ervaren. Maar ook het bestel van ontwikkelingssamenwerking gaat niet vrijuit. Het te weinig aan transparantie werd reeds hoger toegelicht, maar men vraagt zich ook af of de structuur, de instellingen en de aanpak wel goed in elkaar zitten.

Staat, organisaties en burger

"Ontwikkelingshulp moet intrinsiek gebeuren, niet vanuit een of ander schuldbesef. Het moet vanuit je waarden- en normenbesef starten. Je moet er bewust aan deelnemen, niet alleen door gemakshalve een deeltje van het BBP naar ontwikkelingshulp te laten gaan."

(Groep hogeschoolden, jonger dan 40 jaar, Antwerpen, 23 april 2012)

Wie moet aan ontwikkelingssamenwerking doen? Wie speelt welke rol? Op dit vlak lopen de meningen het vaakst uiteen. Hoewel de meesten absoluut geen kijk hebben op wat de overheid doet (of het nu federale of regionale is), weet men doorgaans wel dat een deel van ons belastingsgeld naar ontwikkelingssamenwerking gaat. Toch, vinden een aantal deelnemers, mag ontwikkelingssamenwerking niet enkel met belastingsgeld gerealiseerd worden. Dat we belastingen betalen ontslaat ons niet van de morele plicht ook zelf iets te doen. Bovendien zetten we als donateur een zekere druk op de organisaties om goed te presteren. Wie betrokkenheid en interesse betoont, kan ook rekenschap vragen van de organisaties (ngo's).

Hoewel het onderscheid ngo's/vierde pijler (particuliere initiatieven) voor veel deelnemers een flou heeft, realiseert men zich dat er op het veld zowel grote, professionele spelers zijn (type Artsen Zonder Grenzen) als kleine initiatieven van idealistische burgers. Dit laatste krijgt veel bijval, terwijl men anderzijds waarschuwt voor een teveel aan organisaties die ongecoördineerd werken. Ook naar grote organisaties bestaat behoorlijk wat achterdocht: teveel risico op bureaucratie, 'postjesjagers' en tussenechelons die ook allemaal gefinancierd moeten worden.

Het denken van de burger over ontwikkelingssamenwerking

Groepsgesprekken werken vaak verduidelijkend en aanvullend ten aanzien van een representatieve enquête. Ze verduidelijken niet in de eerste plaats *wat* maar vooral *hoe* burgers denken over een thema, in dit geval ontwikkelingssamenwerking. Afgaande op de acht plaatsgevonden gesprekken kunnen we provisoir vier predicaten plakken op deze manier van denken: oppervlakkig, niet-rationeel, meerduidig, en oplossingsgericht.

Oppervlakkig hanteren we hier in de betekenis van 'a mile wide and an inch deep'. De attitudes zijn meestal niet gekristalliseerd. Vaak bestonden ze nauwelijks vooraleer ernaar gevraagd werd. Ontwikkelingssamenwerking en bij uitbreiding mondiale thematiek is niet wat de meeste mensen bezighoudt. Dit maakt dat zo'n mening ook snel kan veranderen en vaak niet voortvloeit uit het denken over het thema zelf. Zo is de achterdocht tegenover de instellingen van ontwikkelingssamenwerking een doorslag van de achterdocht tegenover instituties in het algemeen. Anders wordt het wanneer zo'n attitude voeding krijgt vanuit een onderhuidse emotie. Dat brengt ons bij het volgende kenmerk.

Het denken over ontwikkelingssamenwerking is *niet-rationeel*. Nu is het zo dat over veel politieke thema's het denken niet heel rationeel verloopt, omdat het onderhevig is aan belangen en posities. Men zou kunnen denken dat, anders dan bij thema's als werkloosheidsuitkeringen, justitie of wegebouw, bij ontwikkelingssamenwerking doorgaans geen persoonlijke belangen spelen. Maar het niet-rationele ligt erin dat men zich vaak op basis van geen kennis en geen informatie toch een mening vormt wanneer het onderwerp ter sprake komt. Waar vroeger over de ontwikkelingswerkers en -organisaties vaak kritiekloos een positief beeld werd opgehangen, lijkt het nu alsof ze niets goeds meer kunnen realiseren. Hoe komt dit? Dit komt omdat ook een positief beeld een houdbaarheidsdatum heeft, daarna wordt het saai, déjà vu en uiteindelijk verdacht. Door daar enkele gemediatiseerde schandalen aan toe te voegen alsmede een onuitgesproken angstklimaat ('ze komen ons onze welvaart afhandig maken'), wordt kritiek en achterdocht *bon ton*. Dit staat grotendeels los van de performance van de organisaties in kwestie.

Een derde kenmerk, evident, is dat het denken en het discours *meerduidig* is: verschillende mensen hebben verschillende opvattingen. We zien dit vooral op het gebied van de opinies over de spelers en de vormen van ontwikkelingssamenwerking. In een minderheid van de gevallen is een ideologische overtuiging hiervoor bepalend, meer bepaald bij mensen met een uitgesproken neoliberale, of marxistische, of diepchristelijke visie. Maar vaker draait het om voorkeuren en sympathieën: voor bepaalde types projecten (kleinschalig, concreet, ...), voor kennisoverdracht dan wel fysieke interventies (landbouw, water), voor vrouwenprojecten of voor kleine ondernemingen, etc.

Ten vierde zien we dat men vaak de neiging heeft *oplossingsgericht* te denken over ontwikkelingssamenwerking. Ook al heeft men geen kennis van zaken aangaande de problemen of de gangbare praktijken, vrij snel denkt men dat men de oplossing in petto heeft. Bovendien gaat het dan vaak om één enkele sleutel: draai

daarmee het slot open en de armoede lost zich op, landen ontwikkelen zich enz. Voor sommigen volstaat het 'de juiste experts' te sturen, anderen zien heil in Bill Gates, nog anderen in grootschalige investeringen, of onderwijs, of geboortebeperking, of vrouwenemancipatie, etc. Het lijkt erop dat bij veel mensen de wens de vader van de gedachte is, of dat men sowieso niet kan leven met de idee dat armoede en ontwikkeling een multicausaal complex verhaal is, dat zich niet laat vangen in de denkfiguur van een probleem waarvoor een oplossing bestaat, als een medicijn voor een ziekte.

Ook tegenover deze vorm van denken, oppervlakkig, niet-rationeel, meerduidig en oplossingsgericht staat niet één antwoord. Toch lijkt het dat de protagonisten van ontwikkelingssamenwerking een job om handen hebben: een grotere visibiliteit, een meer toegankelijke transparantie en een meer doelgerichte communicatie van verschillende boodschappen, via verschillende media voor verschillende doelpublieken.

Bibliografie

- Billiet J., Molenberghs G. & Vansteelandt S. (2012), 'De onzekerheid van politieke barometers', in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 2012, p. 39-43.
- Carabain C., Keulemans S., Van Gent M. & Gabi Spitz (2012), *Mondiaal burgerschap. Van draagvlak naar participatie*, NCDO, Amsterdam.
- Crompton T. (2010), *Common cause. The case for working with our cultural values*, WWF-UK.
- De Bruyn T. (2009), *De impact van de huidige economische en financiële crisis op het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking*, working paper voor de lanceringsdag van het onderzoeksplatform PULSE op 27 november 2009, Brussel.
- De Pelsmacker P., Janssens W. & Mielants C. (2005), 'Consumer values and fair trade beliefs, attitudes and buying behaviour', in *International Review on Public and Non Profit Marketing*, vol. 2, n°2 (December 2005), p. 50-69.
- Develtere P. (red.) (2003), *Het draagvlak voor duurzame ontwikkeling. Wat het is en zou kunnen zijn*, De Boeck, Antwerpen.
- DFID (2008), *Public attitudes towards development. TNS report prepared for COI on behalf of the department for international development*, TNS, London.
- Edelman Trust Barometer (2012), *Edelman trust barometer executive summary*, New York.
- FOD Economie, *Enquête naar de arbeidskrachten (elektronische rekenbladen 2008)*, algemene directie statistiek en economische informatie, FOD Economie, Brussel.
- Henson S. & Lindstrom J. (2011), *A mile wide and an inch deep? Understanding support for aid in the U.K.*, IDS, Brighton.
- Kinsbergen S. & Schulpen L. (2009), *De werking van draagvlak. Een nadere analyse van het Nederlandse draagvlak voor internationale samenwerking*, CIDIN, Nijmegen.
- Motivation Research & Strategy (2008), *Barometer internationale samenwerking 2008: trends en ontwikkelingen*, NCDO, Amsterdam.
- Hento I. (2011), *Barometer Internationale Samenwerking 2011*, NCDO, Amsterdam.
- OECD, 'Public opinion polls about development', webpage http://www.oecd.org/document/6/0,3343,en_2649_33959_39295366_1_1_1_37_413,00.html, consulted 02-06-09 (doorverwijzingspagina naar recente opiniepeilingen rond ontwikkeling in de DAC-landen).
- Pollet I. (2010), *Algemene barometer draagvlak ontwikkelingssamenwerking*, onderzoeksplatform PULSE, HIVA-KU Leuven, Leuven.
- Pollet I. & Develtere P. (2003), *Draagvlak ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen: resultaten van de enquête in 2003*, HIVA-KU Leuven, Leuven.
- Pollet I. & Develtere P. (2004), *Draagvlak ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen: resultaten van de enquête in 2004*, HIVA-KU Leuven, Leuven.
- Pollet I. & Huybrechts A. (2007), *Draagvlak ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen: resultaten van de enquête in 2007*, HIVA-KU Leuven, Leuven.
- Schwartz S. (2007), *Basic human values: an overview*, paper brief.

Simoens C. (2008), *Methodologie van opiniepeilingen over de houding van de bevolking ten opzichte van de Noord-Zuidproblematiek en de ontwikkelingssamenwerking, eindverhandeling in het kader van stage*, FOD Personeel en Organisatie, Brussel.

Statbel, officiële cijfergegevens Belgische bevolking, webpage http://www.statbel.fgov.be/pub/d2/p201y2006_nl.pdf, 26 mei 2009.